DE VOCE
HOMOUSION
DISSERTATIO

IN QUA OSTENDITUR

VOCEM ILLAM

AB ANTIOCHENIS PATRIBUS

PROSCRIPTAM VEL REPUDIATAM
NON ESSE

AUCTORE

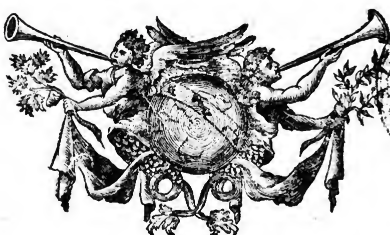
LIBERATO FASSONIO

DE CC. RR. SCHOLARUM PIARUM

IN NOVO COLLEGIO

PUBLICO SACRÆ THEOLOGIÆ PROFESSORE.

ROMÆ MDCCLV.

EXCUDEBAT JOANNES ZEMPEL PROPE MONTEM JORDANUM.

SUPERIORUM PERMISSU.

PAULO MARIÆ PACIAUDIO

CLERICO REGULARI

GENERALI SODALITATIS SUÆ PROCURATORI

ORDINIS HIEROSOLYMITANI HISTORICO

VIRO AMPLISSIMO ATQUE DOCTISSIMO

LIBERATUS FASSONIUS DE CC. RR. SCHOLARUM PIARUM

S. P. D.

Agnum opus omnino, & arduum conor, PACIAUDI ORNATISSIME, *dum in hac lucubratione contra perveterem, eandemque multo pervagatissimam de sacra voce Homousion opinionem scribere instituo, ego in primis, qui sicut auctoritate nihil, ita nec usu, & doctrina satis, & ingenio parum possum. Etsi enim plurimum eo studii, diligentiæque contulerim, ut qualiscumque isthæc exercitatio mea optimis & stabilita esset præsidiis, & rationum momentis ad arcendam vim confirmata, quo minus publicam lucem tenuitatis suæ conscia vereretur; video tamen, & perdifficile esse veteres opiniones, quæ altiores præsertim radices egerint, ex hominum*

mentibus evellere, & qui novas proponant, ac nitantur inducere, hos persæpe in graves, & varias tum aliorum, tum imperiti præcipue vulgi reprehensiones incurrere. Equidem solet rei novitas doctorum hominum studia plerumque excitare, & incredibilem eisdem lectionis cupiditatem injicere; vix tamen oculi a lectione fessi conquiescunt, se seque recolligunt, cum statim relanguescimus, vel animum potius in veteri, quam adamare consuevimus, sententia obfirmamus, aspernamurque cum vituperatione contrarias. In hoc enim rerum genere, ut scite a Cicerone *dictum accepimus, nescio quo pacto magis, quam in aliis, suum cuique pulchrum est, paucosque fortasse in tanta studiosorum hominum multitudine reperiemus, qui sibi non optimi, non acutissimi videantur. Sic enim se res habet. Te tua, me delectant mea. Itaque ne multis incommodis debilitata veritas aliquid exinde pretii, ac splendoris amitteret, ego vero dignitatem ut meam commodius, atque honorificentius retinerem hoc, quidquid est, opusculi docto in primis, spectatæque virtutis Viro offerre statui, ac dedicare. Animo autem, cogitationéque versanti, ecquem potissimum laborum meorum quasi auspicem, & propugnatorem deligerem, vix mihi,* PAULE AMPLISSIME, *oblatus es, cum ecce in tuis oculis, in tuo ore, sapientiaque libentissime acquievi. Is enim in Te mihi oblatus est Vir, qui propter beatam quandam in omni litterarum genere eruditionis, doctrinæque abundantiam, eximiam sibi nominis celebritatem pepererit Genuæ, Venetiis, Neapoli, Melitæ, Romæ, cæterisque in nobilissimis Urbibus, ubi vel summo loco natos Adolescentes ad melioris Philosophiæ studia perutiliter informavit, vel sacri Oratoris personam singulari cum laude, ac Religionis dignitate sustinuit, vel præclara juxta, ac multitudine plurima ingenii sui monumenta constituit. Nam ut hic aureolos de Christianorum Balneis, ac*

de Umbellæ Gestatione Commentarios, aliaque minorum quasi gentium opuscula litteratis alioquin hominibus probatissima, tacitus prætermittam, quis mihi satis volumen commendaverit inscriptum, Antiquitates Christianæ De Cultu S. Joannis Baptistæ, *quod superioribus diebus in lucem a clarissimo, doctissimoque* Paciaudio *emissum est? Quanta enim, Deus bone! inibi elucet penitioris Theologiæ, interdum etiam Philosophiæ, ubique autem Criticæ artis scientia? Quanta Christianæ antiquæ rei, Pontificiæ historiæ, sanctissimarum religionum, cæremoniarumque cognitio? Quanta in interpretandis nonnullis veterum monumentis, quæ Delio propemodum natatore indigebant, felicitas? Accedit eodem singulare quoddam totius lumen orationis, quæ & scriptis dignitatem, ac decus conciliat, & legentium animis jucunditatis solet afferre plurimum. Etenim res obscuras, ac perdifficiles tam latine, ornate, copiose tractat, ut quæ duo in optimo quoque Scriptore sapientissimus Poeta Horatius requirebat, argumenti utilitatem, atque præstantiam cum nescio qua eorum, qui legerent, voluptate conjunctam, duo hæc noster ille & perpetuo præ oculis habuisse, & merito magno, immortalique suo consecutus esse videatur. Commune hoc est, ut audio, eruditorum, qui suum rebus statuere pretium norunt, de* Paciaudii *Opere, mentisque perspicacitate judicium. An de Persona, totiusque vitæ ratione secus? Immo fortasse amplius. Nam spectatissimos ad dignitatem honores, quos vel Emmanuel Pintius summus Militiæ Melitensis Magister, vel sacer Teatinorum Ordo in eximium Virum communibus Equitum, Alumnorumque suffragiis benevole contulit, non belle, non cum magna judicii, ac prudentiæ laude non collocatos existimant. Quin etiam quod lectissimorum ex omnibus Ordinibus hominum vel gratiam, vel familiaritatem tum alibi semper, tum Romæ in primis inierit, clarissimorum porro Antistitum, qui*

ejus consuetudine impense delectantur, Cardinalium amplissimorum, ad quos, utcumque tempus, aut locus postulet, faciles habet aditus, Pontificis denique Maximi, qui hominem peramanter, perbenigneque complectitur, hæc PACIAUDIO *boni omnes, & qui incorrupte judicant, verbis singularibus gratulantur. Neque id vero sine caussa & gravissima, & maxima. Nam si de virtutibus his lenioribus sermo sit, quæ in quadam morum elegantia, & suavitate positæ sunt, nemo eas in humanissimo Viro non laudare poterit, colere, admirari; si ornamenta animi spectem, in quibus id situm est, quidquid magistri vitæ Philosophi honestum, quidquid decorum nuncupant, eorum in illo non effigies, neque imago, sed ipsa res suis omnibus expleta numeris, ac partibus cernitur, infimis, mediocribus, summis perjucunda. Videlicet tantus est splendor in laude vera, fulgidissimi ut instar sideris omnium ad se oculos, animosque convertat. De Te hactenus,* PACIAUDI AMPLISSIME, *sed ad Te nihil, ne scilicet modestiæ tuæ importunus, vel parum gratus, dum gratissimus esse cupio, obstreperem. Novi enim, planeque teneo, duplicem esse hominum, & omnino disparem rationem. Sunt quippe, monente etiam M. Tullio, qui virtute ipsa non tam multi præditi esse, quam videri volunt. Sunt quos vera species virtutis delectat, quique ad illam studiose se totos conformant. Illi laudem, & gloriam avidissime ubique quærunt, illi, fictus ad ipsorum voluptatem sermo cum adhibetur, orationem hanc vanam testimonium esse laudum suarum amplissimum arbitrantur. Hi vero, etsi fortasse a laudis studio non abhorreant, coram tamen laudari se renuunt, recteque facta magis, unde solida, unde vera dimanat laus, quam laudem ipsam, cupide consectantur. In quorum ego numero nisi Te collocem, impudens plane, ac vecors sim. Ea autem me causa permovit, ac impulit, ut ne*

ver-

verbum quidem de privata Bibliotheca tua facerem, quam Tu non exiguis impensis, laboribusque plurimis eo librorum delectu, & copia exornavisti, quæ, Religiosi si hominis ratio habeatur, est sane magna, alienæ si opulentiæ, non est inelegans, quippe cum & summæ opes nonnihil fortasse invenire in illa possint, quod desiderent, nihil offendere, quod contemnant. Interim hoc me non mediocriter recreat, quod quidquid a me erat optandum maxime, & quod ad existimationem nominis mei, atque ad declinandam, vel sedandam invidiam pertinere plurimum videbatur, in Te mihi feliciter & oblatum, & datum est. Nam ejusmodi ista nominis inscriptio tui dubitare plane nec possum, nec debeo, quin meis afferat his litterulis, ac scriptionibus dignitatem. Quas vero voluntatis, amorisque erga me tui, cum vix Tibi de facie notus essem, perillustres significationes dedisti, non solum illæ magno me animo esse jubent, sed certam etiam injiciunt spem, a Te hoc genus, quod Tibi offero, observantiæ facile in bonam partem acceptum iri. Quod si aliqui futuri sint qui alte de Te, ut par est, sentientes perexiguum improbent hoc pignus meum, spectent illi pervelim, quo Te animo conveniam, non quid Tibi muneri dandum esse statuerim. Vetus enim sapientum in primis hominum scitum est, animum esse, unde rebus accedit pretium, unde leviora etiam, atque ipsa per se non magni alioquin facienda munuscula illustrantur.

AP-

APPROBATIO.

Dissertationem de Voce HOMOUSION, *in qua ostenditur, vocem illam ab Antiochenis Patribus proscriptam, vel repudiatam non esse*, authore R. A. P. Liberato Fassonio de CC. RR. Scholarum Piarum in Novo Collegio publico Sac. Theologiæ Professore concinnatam, Sacri Apostolici Palatii Rmo P. Magistro jubente, perlegi; & quidem volupe mihi fuit, Scriptoris prudentiam cum castitate sermonis sociatam in eo maxime fulgere, novisse, quod & Ecclesiæ inconcussum dogma, & veterum Patrum auctoritatem ita tuetur, ut omnem ab eis amoliatur invidiam, & eam merito in heterodoxos regerat Arianos, a quibus de more vel depravata, vel conficta jactabantur acta, nuper ab Arminianis Curcellæo, ac Clerico infeliciter propugnata. Cum vero nihil in hac tractatione aut S. Fidei dogmatibus, aut sanis moribus incongruum in ea repererim, prælo dignam esse censui.

In Collegio nostro S. Mariæ de Victoria ad Thermas Diocletianeas ipsis Idibus Juliis MDCCLV.

F. Eduardus à S. Xav. C. E. olim S. Theologiæ prælector, nunc Supremæ Univers. Inquis. Qualific.

IMPRIMATUR,

Si videbitur Reverendissimo Patri Magistro Sacri Palatii Apostolici.

F. M. de Rubeis Patriar. Constantinop. Vicesger.

IMPRIMATUR.

Fr. Vincentius Elena Mag. Socius Reverendissimi Patris Magistri Sacri Palatii Apostolici Ord. Prædicatorum.

MEN-

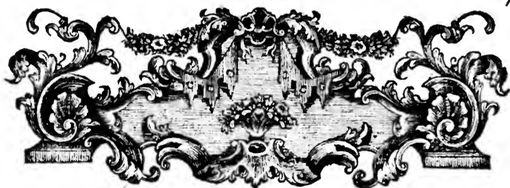
MENDORUM CORRECTIO.

Pag. 16.	lin. 24. *Alexaadrinæ*	*Alexandrinæ*
25.	lin. 5. *& de Homousii*	*& de Homœusii*
30.	lin. 25. in aliquibus exemplaribus διασκίψαθαι	διασκίψαθαι
31.	lin. 34. *homæusii*	*homœusii*
Ibid.	lin. 35. *homæusio*	*homœusio*
38.	lin. 16. omnem	totum
40.	lin. 11. in aliquibus exemplar. Cum Dalmatio, porro,	Cum Dalmatio porro;

Leviora errata facile Lector benevolus emendabit.

.... Σώφρονος δ' ἀπιςίας
Οὐκ ἐςιν ἐδεν χρησιμώτερον Βροτοῖς.

Eurip. in Helen.

DE VOCE HOMOUSION

DISSERTATIO.

UM Nicæni conventus Antistites, re diu, multumque perpensa, probe tandem intellexissent, ad Arianam comprimendam perfidiam nihil fore accommodatius, quam celebre τῦ ὁμοϑσίϑ, vel, ut latine dicam, *consubstantialis* vocabulum, quo uno Filii divinitas, naturæque cum Patre æqualitas luculentissime explicatur, omnisque impiis tergiversandi locus eripitur, communibus illud, concordibusque suffragiis consecrandum putarunt, compositæque abs se doctrinæ formulæ magna cum laude, & commendatione prudentiæ addiderunt. Nec certe sapientissimorum virorum expectationem, ac spem fefellit exitus. Nam tametsi Arianæ doctrinæ amatores, teste in primis gravissimo Athanasio, *omnia possint pro libidine sophismatibus eludere, ac detorquere, nihilominus hanc solam vocem, utpote quæ suam hæresim confutet, reformidant: quam Patres quasi propugnaculum adversus impiam omnem eorum cogitationem conscripsere* (*a*). Itaque cum e nostrorum manibus, præclusis undequaque itineribus, versipelles illi aliter elabi non possent, omnem in id operam, atque industriam contulerunt, ut homousion sæmpiterna oblivione obscu-

(*a*) Lib. de Syn. num. 45. edit. PP. Maurin.

obſcurarent, ex hominumque, ſi fieri poſſet, memoria delendum oſtenderent. Quo autem facilius voti compotes fierent, brevi annorum undeviginti intervallo undecim, ſi Athanaſio credimus, vel treſdecim, ut arbitratur Petavius (*a*), diſciplinæ compoſuerunt formulas, poſteriores prioribus ſæpe contrarias, in quibus conſubſtantialis nomen reticentes, vel tanquam fatalem ſcopulum evitantes illam cum Patre divini Filii cognationem, ac χίσιν in Nicænis Comitiis optime conſtitutam varia ratione, & via explicarunt, ſeu verius impudentiſſime labefactarunt. Cum hoc hominum genere in idem facinus conſpiravit olim Semiarianorum Familia, conſpirant autem etiam nunc recentiores illi omnes, Stephanus præſertim Curcellæus (*b*), & Clericus (*c*), quibus Nicæna fidei noſtræ formula non probatur. Eo vero inter cætera argumento ducuntur, quod confeſſa, & manifeſta res ſit, dictionem homouſion in altero Antiocheno Concilio adverſus Paulum Samoſatenum habito proſcriptam, ac repudiatam fuiſſe; nefas autem putari debeat damnatum, improbatumque vocabulum adhibere, multoque magis Chriſtianæ doctrinæ formulæ adſcribere.

II. Quod autem homouſion Antiocheni cœtus Proceres eliminaverint, Pontificii Scriptores, Theologique non ambigunt. Immo ſententia iſthæc eſt ab antiquiſſimis in poſteros propagata temporibus, quæ ita inveteravit, plurimorumque tanquam in venis, & medullis inſedit, ut imprudentiæ notam vix, ac ne vix quidem declinaturus videri fortaſſe poſſit, ſi quis a recepta illa ſententia, ac perſuaſione diſcederet. Noſtri igitur de repudiata ab Antiochenis Patribus dictione homouſion litem adverſariis non intendunt; tantum rationes, cauſaſque facti ſubtiliter conſectantur, quo deinde Nicænos Antiſtites ab omni invidia liberent, oſtendantque eoſdem recte, fructuoſe, prudenter vocem hanc ſuæ formulæ addidiſſe. Quæ nec ipſi in Theologia Tirones ignorant. Ego tamen de verbo homouſion, pace ſapientiſſimorum hominum dixerim, aliter ſtatuendum exiſtimo, &

quam-

(*a*) Lib. 1. de Trinit. cap. 9.
(*b*) Quatern. Diſſert. 1. pag. 132.
(*c*) Biblioth. Tom. 10. pag. 408.

quamvis antea communis mihi arrideret ſententia, graviſſimis tamen rationum momentis nunc moveor, cur a clariſſimorum virorum opinatione diſſentiam. Rationes illas in hac lucubratiuncula breviter, ac perſpicue exponam, neque id ſane aut novitatis, aut inanis gloriolæ ſtudio, a quo ſemper abhorrui, ſed veri reperiendi gratia, quod bono cuique Theologo in omni vita propoſitum eſſe debet.

III. *Ac ne forte roges, quo me duce, quo lare tutor* (*a*), qui vetuſtiſſimam opinionem tot, tantorumque Theologorum mentibus tam penitus inſitam convellendam aggrediar, ſcias, velim, facem mihi, ac lumen commode prætuliſſe virum perdoctum, in diviniſque omnibus diſciplinis, & artibus verſatiſſimum Prudentium Maranum (1), ex cujus lectione ſincere, pro eo ſane, ac debeo, candideque confirmo, me non mediocriter profeciſſe, edendique hujus opuſculi occaſionem nactum eſſe. Nihil aſtute diſſimulo, quia *benignum eſt, plenumque pudoris ingenui fateri per quos profeceris*, uti nos admonet præclare Plinius (*b*). De reliquo nihil tale expectabam, cum ſententiæ meæ jacta quaſi ſemina, & fundamenta deprehendi in Theodoro Peltano, Cardinali Baronio, Binio, Labbeo, Stephano le Moyne, aliiſque, qui neſcio quam fidei formulam in Antiocheno conventu editam, & de qua in extrema opellæ parte dicturus ſum, amplexantur. Maranum ſi demas, & quos proxime nominavi Scriptores, qui nec opinanti mihi novum veluti ſignum ad bene ſperandum ſuſtulerunt, nullis aliorum, quod

B ſciam,

(*a*) Horat. Lib. 1. Epiſt. 3.
(*b*) Præfat. Hiſtor. Natur.
(1) Lib. 4. cap. 29. Operis de Divinit. Jeſu Chriſti, & cap. 7. *Diſſertationis de Semiarianis*, in qua nova editio operum S. Cyrilli Hieroſolymitani a P. Toutteo adornata defenditur. Prodiit Diſſertatio illa gallice ſcripta Pariſiis anno 1722, ejuſque mentionem faciunt Actorum Trevoltientium conditores ad annum 1723. Verumtamen ipſum ego Auctoris opuſculum, etſi celebriores Urbis Bibliothecas excuſſerim, reperire non potui. Cæterum noſtram, ac Marani ſententiam inter reliqua Theologiæ capita publice ſuperioribus menſibus diſputandam propoſuit ingenioſiſſimus Vir nobiſcum & ſtudiis eiſdem, & vetuſtate amicitiæ conjunctiſſimus Ludovicus Galbiati ex Cœleſtinorum Familia in pererudita lucubratione, quæ inſcribitur, *Animadverſiones in Verbum Dei ſcriptum &c.* par. 2. pag. 54, quod eo etiam dico, ne cui fortaſſe videar ſuam laudem, aut gloriam invidere.

ſciam, auctoritatibus ſtipatus in lucem exeo; tantum rationibus, argumentiſque confido, quæ ſpero a Lectoribus æqui, bonique conſultum iri, ſi integris animis expendentur, ſemotis contentione, & odio, quibus, ut Melchior Canus graviſſime tradidit, frequenter ſolent hominum exoculari judicia (*a*). Quin ex illa etiam parte in bonam de me ſpem inducor, quod certe e Religionis potius dignitate facturus ſim, ſi oſtendero, *nihil unquam* minus Antiochenos Patres, quam de *damnando, aut rejiciendo homouſio* cogitaſſe.

IV. Vocem ergo homouſion, ut hinc potiſſimum ordiar, in Antiocheno Concilio proſcriptam, ac repudiatam non eſſe, ex certiſſimis antiquæ hiſtoriæ monumentis efficitur, quibuſcum cenſura illa perſpicue pugnat, nedum conciliari non poteſt. Antiochena altera Synodus adverſus Paulum Samoſatenſem Antiochiæ Antiſtitem anno *269* congregata eſt, & uſque in annum poſterum continuata, ut recte demonſtratum a Pagio (2). Tunc autem necdum nonus, vel etiam octavus annus inierat, ex quo Pentapolitæ nonnulli Dionyſium Alexandrinum Epiſcopum apud cognominem Romanum Pontificem accuſaverant, *quod rem creatam, nec Patri conſubſtantialem Dei Filium aſſirmaret*, ὡς λέγοντα ποίημα, καὶ μὴ ὁμοούσιον τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ (*b*). Criminationibus occaſionem præbuerat celebris Dionyſii ad Euphranorem, & Ammonium epiſtola, ubi cum Sabellianam perfidiam viribus omnibus profligandam ſuſcepiſſet, viſus eſt ad contrarium errorem adhæreſcere. Lectis Pentapolitarum litteris, Romanus Pontifex Dionyſius Epiſcopos ad Comitia vocat, quibus rem ægre, ac moleſte, ut par erat,

(*a*) De Loc. Theol. lib. *6*. cap. 2.
(*b*) Athanaſ. Lib. de Syn. num. 43.
(2) Moneo, ſecundum hoc Antiochenum Concilium ab Harduino (Ind. Concil. Tom. 1.) tertium appellari. Is enim Concilium quoddam intermedium admittendum exiſtimat habitum Antiochiæ anno 268, cui Firmilianus Cæſarienſis Antiſtes præfuerit. Etſi vero Harduini ſententia ſua probabilitate non careat, ſatis tamen perſpecta, atque explorata non eſt; mea vero Diſſertatio nihil inde capit detrimenti. Quod igitur cum pleriſque ſecundum ego appello Concilium, tu, ſi placet, tertium, ſeu vitandæ obſcuritatis gratia, poſtremum nominabis. Habebis enim docilem, non repugnantem Theologum.

erat, ferentibus, ille ſtatim totius conventus ſententias ad Dionyſium Alexandrinum reſcripſit, jubens, ut ſibi, famæque ſuæ conſuleret, & crimina, quorum a ſuis popularibus accuſabatur, quamprimum dilueret. *Synodus Romæ coacta*, ait Athanaſius, *rem indigne tulit*; *Romanus autem Epiſcopus omnium ſententiam ad* Dionyſium *gentilem ſuum perſcripſit* (*a*). Qui, triſti accepto nuncio, cum iniquas de ſe ſuſpiciones Romani Pontificis animo diu inſidere pati non poſſet, prolixam e veſtigio epiſtolam ad illum dedit, ubi mendacii illatum ſibi crimen coarguit, qua parte Filium conſubſtantialem Patri negaſſe dicebatur. Nec multo poſt offuſas nomini ſuo tenebras penitus diſperſurus quatuor aliis libris ad eundem Pontificem miſſis diligentius purgavit ſe, & defendit. Nam in eorum primo, ut eſt apud Athanaſium, his verbis adverſarios ſuos ad ſilentium adigebat. Εἶτα τοῖς ἱκανωτέροις, καὶ προσφυεστέροις ἐνδιέτριψα, καὶ πλέον διεξῆλθον περὶ τῶν ἀληθεστέρων, ποικίλα προσεπεξευρῶν τεκμήρια, ἅπερ καὶ σοι δι' ἄλλης ἐπιστολῆς ἔγραψα, ἐν οἷς ἤλεγξα καὶ ὃ προφέρουσιν ἔγκλημα κατ' ἐμοῦ ψεῦδος ὄν, ὡς οὐ λέγοντος τὸν Χριστὸν ὁμοούσιον εἶναι τῷ Θεῷ. Εἰ γὰρ καὶ τὸ ὄνομα τοῦτο φημι μὴ εὑρηκέναι, μηδὲ ἀναγνωκέναι ποῦ τῶν ἁγίων γραφῶν, ἀλλάγε τὰ ἐπιχειρήματά μου τὰ ἑξῆς, ἃ σεσιωπήκασι, τῆς διανοίας ταύτης οὐκ ἀπᾴδει. Quæ verba ſic latine ſe habent. *Deinde in congruis, & naturæ rei accommodatioribus magis ſum immoratus, ac pluribus ea, quæ certioris erant fidei, expoſui, variis excogitatis exemplis, quæ tibi in alia epiſtola ſcripſi, quibus eorum criminationem depuli, mendacemque oſtendi, qua ajebant, me Chriſtum negare Deo eſſe conſubſtantialem. Tametſi enim fateor, me hoc vocabulum nuſquam in Scripturis ſacris vel inveniſſe, vel legiſſe, attamen argumenta mea, quæ ſubſequuntur, quæque iſti tacuerunt, ab hac ſententia nihil diſcrepant* (*b*).

V. Ex hoc autem eventu, qui neque in dubium vocari poteſt, nec ſemel ab Athanaſio (*c*) veluti res certa, atque explorata Arianis objicitur, illud neceſſario exiſtit, ter-

(*a*) Ibid.
(*b*) Athanaſ. de ſententia Dionyſ. num. 18.
(*c*) Ibid. De Decr. Nicænæ Syn. & de Syn.

tio Ecclesiæ sæculo consubstantialis vocabulum longe , lateque pervulgatum fuisse; primum in Romana Provincia, ubi Summus Pontifex, coacto concilio, consubstantialitatis doctrinam confirmavit; secundo in superiori Libya, unde Alexandrini Antistitis nomen veluti parum pium ad Romanum Pontificem delatum est; tertio apud Ægyptios, in quorum regione Dionysius impactam sibi calumniam viriliter depulit, & de Filii consubstantialitate tam illustria reliquit impressa scriptis suis vestigia. Nec sane, nisi vox illa multo ante tempore adhiberi cœpisset a Patribus, cum de divina Filii natura dissererent, caussæ aliquid erat, cur Pentapolitæ tot in Alexandrinum Dionysium turbas, atque tragœdias excitarent, quod Dei Filium Patri consubstantialem esse non diceret. Erat igitur homousion multorum vox percelebrata sermonibus, eamque, ut alia nunc testimonia prætermittam, Origenes nominatim, quem Dionysius noster audiverat, usurpavit (3).

IV. Por-

(3) Ut liquido, clareque pateat, Origenem annumerandum esse Patribus, qui ante utrumque Dionysium vocem homousion receperunt, Apologiam ab egregio Christi Martyre Pamphilo pro Origene editam consulamus. Pamphilus igitur ex sua, Origenisque sententia probaturus, *quod ὁμοούσιος est cum Patre Filius, idest unius substantiæ*, hæc profert testimonia ex illius Commentariis in epistolam ad Romanos deprompta. *Cum autem discutitur hoc, quod dictum est de Filio Dei, quod sit splendor gloriæ, necessario videtur simul disserendum & illud, quod dictum est, non solum quia splendor est lucis æternæ, sed & quod huic simile in sapientia Salomonis refertur, in qua seipsam Sapientia describit dicens: Vapor est enim virtutis Dei, & aporrhœa omnipotentis Dei gloriæ purissima.* Paucisque interjectis: *oportet autem scire nos, quia per ineffabilia quædam, & secreta, & recondita, quodammodo vim sibi faciens Scriptura sancta conatur hominibus indicare, & intellectum suggerere subtilem, vaporis nomen inducens. Quod ideo de rebus corporalibus assumpsit, ut vel ex parte aliqua possimus intelligere, quomodo Christus, qui est sapientia, secundum similitudinem vaporis ejus, qui de substantia aliqua corporali procedit, sic etiam ipse ut vapor quidam exoritur de virtute ipsius Dei: sic & sapientia ex eo procedens ex ipsa Dei substantia generatur; sic nihilominus & secundum similitudinem corporalis aporrhœæ, esse dicitur aporrhœa gloriæ omnipotentis pura quædam, & sincera. Quæ utræque similitudines manifeste ostendunt, communionem substantiæ esse Filio cum Patre. Aporrhœa enim ὁμοούσιος videtur, idest unius substantiæ cum illo corpore, ex quo est aporrhœa, vel vapor.*

His recitatis, Origenis doctrinam Pamphilus sic confirmat, ac laudat.

Satis

VI. Porro cum hac hiſtoria conciliari nullo pacto poteſt ſententia, quæ in Antiochenis Comitiis adverſus homouſion lata fertur. Quis enim rem facile non perſpiciat? Ob frequentem vocis uſum paucis ante illa Comitia annis vel ipſi, quos vocant, Laici certo ſciunt, eſſe Dei Filium conſubſtantialem cum Patre: ſuſpicantur, ſeu potius fingunt, id dogma a Patriarcha ſuo negari, ſtatimque illum magnæ in Deum impietatis inſimulant: Romanus Pontifex, convocatique Antiſtites, tanquam in graviſſimo crimine, indignantur: mox ad Dionyſium plena mittitur querelarum epiſtola: ipſe vero, nulla mora interpoſita, deteſtatur invidiam, ſcriptiſque conatur oſtendere, ſe nunquam tantum ſcelus concepiſſe (§. 4.): cum ecce Synodus Antiochiæ brevi poſt intervallo coacta ad dejiciendum de gradu hominem, qui Dei Filium purum eſſe, putumque hominem delirabat, omnia ſus, deque vertit, & acta utriuſque Dionyſii abrogat, & reſcindit. Non ſolum enim non declarat, ut optima tuendæ fidei ratio poſtulabat, Filium eſſe Patri homouſion, verum etiam, id, quod reprimendo errori maxime contrarium erat, vocem ipſam homouſion in Romano Concilio, at-

Satis manifeſte, ut opinor, & valde evidenter oſtenſum eſt, quod Filium Dei de ipſa Dei ſubſtantia natum dixerit, ideſt ὁμοούσιον, quod eſt ejuſdem cum Patre ſubſtantiæ; & non eſſe creaturam, neque per adoptionem, ſed natura verum Filium, & ex ipſo Patre generatum. Audiſtin? Animadvertit hic Pamphilus, Filium Dei apud Origenem Patri ὁμοούσιον nominari, quamvis id Origenes non de Filio, ſed, quod eodem recidit, de aporrhœa, ſeu vapore aſſeveret. Suſpicari autem prudenter, meritoque non potes, vocem ὁμοούσιον Ruffini Interpretis manu injectam fuiſſe. Tribus enim in locis Ruffinus græcum vocabulum retinet, ut Lectores admoneat, illud in græcis exemplaribus reperiri; nec latino conſubſtantialis nomine utitur, ne cui nomen videatur de ſuo addidiſſe, atque in opere, quod latine interpretabatur, non ipſum nomen, ſed rem tantummodo nomine ſignificatam reperiſſe.

Interim, ut de vocis homouſion antiquitate conſtaret, adjicere illud nunc poſſem, Auctorem Libri, qui Ποιμάνδρης inſcribitur, & Mercurio Triſmegiſto diu tributus eſt, diſerte Dei Filium Patri homouſion appellaſſe. Auctorem porro Chriſtianum eſſe hominem, nec longe poſt Apoſtolorum tempora emerſiſſe, optime probatum Petavio Lib. 1. de Trinit. cap. 2. §. 3. & 4. Sed Scriptoris ejus auctoritate ad conficiendum, quod volo, mihi opus non eſt. Id tamen notatu erit perutile.

atque a tot Patribus consecratam proscribit, planeque repudiat. Quam belle, quæso, sibi hæc, & egregie respondent? Neque enim vero est consentaneum, tot præclarissimos & sanctitate, & doctrina Antistites, quot Antiochiam in caussa Pauli convenerant, aut nescivisse, quod nec ipsos populares latebat, aut scientes, prudentesque id vocabuli, quod veluti quoddam rectæ fidei insigne, & quasi nota habebatur, ab usu Ecclesiæ removisse. Ab omni autem verisimilitudine abhorret, ut rem paucis antea annis in luce totius Ecclesiæ inter utrumque Dionysium gestam ignoraverint, multoque magis, ut a debita erga illos pietate, observantiaque discesserint, damnantes quod isti ex veterum instituto sanciverant, cum præsertim hoc semper in more positum fuerit, ut Patres majorum leges, ritus, consuetudines diligentissime retinerent. Proprium est enim Christianæ modestiæ, ac gravitatis a majoribus accepta servare, ut pulchre docuit Vincentius Lirinensis. Adde, quod Antiocheni Antistites antea Dionysium Alexandrinum ad Comitia invitaverant (*a*), ac suas litteras omnibus quidem Episcopis, sed nominatim tamen Dionysio Romano Pontifici, & Maximo Dionysii Alexandrini successori inscribunt, tantum abest, ut eorum decreta, atque sententias abrogare voluerint. Nam qua demum præ Romano Pontifice auctoritate valebant, ut ejus scitis, sanctionibusque intercederent? Probatissimis ergo historiæ monumentis repugnat, ut vox homousion in Antiocheno conventu proscripta, ac repudiata dicatur.

VII. At enim cum voce ejusmodi Paulus abuteretur, operæ pretium fuit illam rejicere, ac de medio removere. Præclare vero. Nam si homo impius dictione homousion abutebatur, at caste, integreque alii utebantur. *Male intelligitur homousion*, apte respondisset Hilarius; *quid ad me bene intelligentem* (*b*)? Satis erat, ut quam illi Paulus falsam notionem subjecerat, execrarentur, vocisque vim, ac potestatem exponerent (4), quin vocem damnando alii errori-
bus

(*a*) Epist. Synod. 2. Concil.
(*b*) Lib. de Syn. num. 85.
(4) Apposite eodem loco adversus Semiarianos Hilarius: *Sed male alius* homousion *intelligit. Damnemus in commune vitiosam intelligentiam,*
non

bus aditum aperire, nullamqne & Patribus, & Romano in primis Pontifici adhibere reverentiam viderentur, a quibus homousion approbatum non solum, sed etiam quasi illustre quoddam incorruptæ doctrinæ indicium constitutum esse intellexerant. Viderint igitur, viderint adversarii cujus demum fuisset pietatis, & prudentiæ repudiare vocabulum, cujus censoria animadversio errorem unum oppugnabat, alteri viam muniebat, & quo rejecto, tota majorum, tota Pontificis Maximi labefactabatur auctoritas. Atque hic ego Curcellæum potissimum velim, Clericum, cæterosque heterodoxos Scriptores, qui Nicænam formulam variis nominibus, idque audacissime, reprehendunt. Nam si imprudenter, ut fingunt, Nicæni Antistites verbum homousion in publicas tabulas retulerunt, quod in Antiocheno Concilio proscriptum sit, inconsiderate etiam, ac temere Antiocheni Patres idem nomen non multo ante auctoritate publica consecratum notassent, ejusque usum interdictum omnibus voluissent. Divine prorsus ex Semiarianorum principiis acutissimus Athanasius, *si quis igitur eos*, inquit, *qui Nicææ convenerunt*, *arguit*, *quod præter majorum decreta quædam protulerint*, *is jure septuaginta Episcopos reprehendat*, *quod majorum suorum decreta non servarint*. *Prius quippe erant ambo Dionysii*, *atque ii*, *qui tunc temporis Romæ convenerunt Episcopi* (*a*).

VIII. Ad hæc nonne Antiocheni Patres experientia, longoque usu didicerant, nihil magis esse impiis familiare, vel proprium, quam ut sacrarum litterarum oraculis ad errores suos constabiliendos nefarie abutantur? Neque tamen colligebat quispiam, ea loca continuo averruncari oportere. Unicuique certe facile poterant in mentem venire rationes hisce similes, quibus Semiarianos posteriori memoria perstrinxit Hilarius. *Si timemus*, ajebat hic noster, *ne homousion male intelligatur*, *ergo deleamus in Apostolo quod dictum est*: *mediator Dei*, *&* *hominum homo Christus Jesus*, *quia non auferamus fidei securitatem*; paulloque post, *sed homousion potest male intelligi*? *Constituatur qualiter bene possit intelligi*. Exsilio propemodum gaudio, cum video, tantum virum mihi in dissolvendo argumento tam belle præire.

(*a*) De Syn. num. 45.

quia ad auctoritatem hæresis suæ Photinus hoc utitur ..... Pereat quoque ad Philippenses scripta epistola aut igne, aut spongia, ne in ea Marcion relegat, & habitu inventus ut homo, phantasiam corporis confitens esse, non corpus. Non extet Evangelium Joannis, ne Sabellius discat, Ego, & Pater unum sumus. Neque isti nunc creaturæ prædicatores scriptum habeant, Pater major me est .... Male intelligitur homousion, quid ad me bene intelligentem (*a*)? Hæc porro Hilarii, aut id genus sensa similia poterant se statim offerre Antiochenis Episcopis, quæ eos a rejicienda, plectendaque voce homousion deterrerent. Quod igitur consubstantialis vocabulo Paulus abuti potuerit, fatearis necesse est, caussam esse nullam, cur illud a Patribus proscribi debuisse affirmemus; aliunde cum optimæ nobis suppetant rationes, quamobrem statuamus, reipsa proscriptum non esse (§. *6.*), exinde allati a nobis argumenti vis nullo modo enervatur.

IX. Quin etiam non leve illi auctoritatis pondus, ac momentum adjicitur ex quibusdam litteris adversus Paulum Samosatenum conscriptis, ubi homousion plane, aperteque dicitur a nostris majoribus in exponenda Filii divinitate usurpatum. Litteræ sic inscribuntur. *Beati Dionysii Archiepiscopi Alexandrini epistola adversus Paulum Episcopum Antiochiæ. Dionysius, & Compræsbyteri Ecclesiæ Alexaadrinæ in Domino salutem* (*b*). Quamvis autem hanc epistolam a Turriano latine redditam Turrianus ipse, Cæsar Baronius, Petavius, aliique complures inscriptionis ratione adducti Dionysio nostro fidenter adscripserint, nihilominus alicui potius ex Patribus, qui ad Antiochenas Synodos convenerunt, acceptam retulerim. Nam, ne quid dicam de stilo, ex quo argumentatur Valesius (*c*), Antiocheni secundi Concilii Antistites in suis litteris luculenter docent, Dionysium ad Ecclesiam tantum Antiochenam, non ad Paulum scripsisse, immo huic ne salutem quidem dixisse. *Scripsit quidem*, ajunt *Antiochiam, sed erroris ducem ne salutare quidem dignatus*

(*a*) Lib. de Syn. num. 85.
(*b*) Apud Labb. Tom. 1. Concil.
(*c*) Not. ad Lib. 7. Euseb. cap. 30.

tus est, neque ad eum nominatim, verum ad universam Antiochensem Ecclesiam litteras suas direxit. At in epistola, quæ Dionysii nomine circumfertur, is semel, aut bis Paulo scripsisse litteras dicitur in hæc verba: *rescripsimus ad ea, quæ prius scripsisti* (a). Quæ loca cum inter se non cohæreant, epistola, de qua agimus, Dionysio abjudicanda est, veriusque cum Pagio (b), Caveo, & Fabricio alicui de Episcopis, qui Antiochenis illis Conciliis interfuerint, adscribetur. Nam certe quidem ex his uni, nisi Dionysio tribuenda. Jam vero hujus Auctor epistolæ de homousio perhonorifice meminit, cum Dei Filium *Verbum Patris* appellet, *per quod omnia Pater fecit, & quod SS. Patres homousion* (5) *Patri dixerunt*, λόγον τοῦ Πατρος, δι' ὃ τὰ πάντα ἐποίησεν ὁ Πατήρ, καὶ ὁμοούσιον τῷ Πατρὶ εἰρημένον ὑπὸ τῶν ἁγίων Πατέρων (c): rursus igitur in vetera monumenta non quadrat opinata illa nostræ vocis damnatio. Cui rationi sua omnino constat vis, quocumque demum te verteris. Ea enim adversus Paulum epistola vel in prioribus, vel in posterioribus Antiochenis Comitiis

C

(a) Init. Epist.
(b) Ad ann. 264. num. 3.
(c) Apud Labb. ibid. pag. 875.
(5) Tam præclaro hujus epistolæ testimonio, §. 4. & 5. ac nota 3. permoti Limborchii, multoque magis Sandii vel inscitiam, vel impudentiam mirari satis non possumus, qui (de Script. Eccles. pag. m. 39.40.) non solum vocem homousion ante Nicæna tempora novitatis accusat, verum ipsum quoque Athanasium temere scribit, in eorum versatum sententia, qui faterentur, vocem illam in Nicæno demum Concilio a Patribus fabricatam fuisse. Vides præterea, humani aliquid passum esse, virum alioquin & sapientissimum, & sanctissimum Augustinum, cum Lib. 3. contra Maxim. cap. 14. & tract. 97. in Joan. ait: *adversus impietatem Arianorum hæreticorum novum nomen homousion Patres condiderunt*; similiterque Vigilium Tapsitanum, qui in Dial. coram Probo Athanasium, & Arium in hæc verba disputantes inducit: *quoniam res antiqua novum nomen homousion accipit, non vocabulo novo novæ rei virtus accessit, hoc utique requiro, utrum res, quæ antiqua est, simul a te cum nominis novitate damnetur*. Non enim vox homousion nova erat vox, nec primum in Nicænis Comitiis ad profliganda impia Arii dogmata usurpata est. Boni tamen Scriptoris candor postulare videbatur, ne heterodoxi Theologi hæc Augustini, & Vigilii loca avide arriperent, ut inde vocem illam, veluti novam, vetustisque Patribus ignotam traducerent, cum ipsi aliunde locupletissimis testimoniis, & argumentis, quæ protuli, uberrime refellantur.

tiis prodiit : si in prioribus, superius redit argumentum (§. 6.), hoc amplius, quod in eadem Pauli caussa vox homousion fuisset adhibita, nec proinde extrema initiis, quod turpe est, convenissent: si vero in posterioribus, aperte liquet, homousion probatum fuisse, non suppressum, aut obliteratum silentio.

X. Accedit alterum, & mea quidem sententia gravissimum argumentum ex illorum petitum ignoratione, & silentio (sunt hi autem in duplici genere positi, nostri, & Ariani), a quibus res ignorari non poterat, nec silentio prætermitti. Factum enim, quod Patribus Antiochenis affingitur, in squallore, & tenebris jacuit totos fere annos 90, quot scilicet numerantur a secundo Antiocheno Concilio usque ad annum 358, quo Ancyræ Semiarianorum Synodus habita est, ac cœpit tandem damnati homousii aliquod apparere vestigium. Sic ergo exordior.

XI. Si Antiocheni Antistites suis sententiis consubstantiale de medio sustulissent, debuit certe ejus decreti fama in omnes regiones pervadere, cum litteras suas de gestis abs se se rebus ad omnes Ecclesias miserint, ut ipsa illarum declarat inscriptio his verbis contexta: *Dionysio, Maximo, & omnibus ubicumque in orbe terrarum collegis Episcopis, Presbyteris, Diaconis, & universæ, ac catholicæ sub cælo Ecclesiæ* (6). Quamobrem si tantum turbarum, atque tumultuum conflatum est, cum unus Dionysius in nonnullorum Pentapolitarum odium, atque offensionem incurrit (§. 4.), quan-

(6) Hæc Antiochenorum Patrum epistola cum Romam perlata est, Summus Pontifex Dionysius jam e vivis excesserat. Blondellus in Libro contra Primatum Romani Pontificis deduci hinc posse contendit, Romanum inter Pontificem, & Orientis Antistites non magnam olim necessitudinem intercessisse, cum hi parum de Dionysii statu solliciti essent, nec quidquam de illius morte audivissent. Sed hallucinatur Blondellus, errorque ex eo oritur, quod falso existimet, Antiochenam secundam Synodum exeunte anno 270 convocatam, vel coactam fuisse. Ex alia vero parte Orientis Episcopos cum Romano Pontifice magnum habuisse commercium, supremamque ejus in omnes Christiani Orbis provincias auctoritatem agnovisse, ut cætera argumenta dissimulem, ex ipsa hujus epistolæ inscriptione, ex Pentapolitarum ad Dionysium litteris &c. colligere Blondellus manifeste poterat, si quidem ingenuus esse voluisset, nec partium studio, quod sane dedecet, plus æquo obtemperasset.

quanto turbarum plus exortum fuiſſet, ſi ſeptuaginta, eoque amplius ſacrorum Antiſtites (7) apud omnes Eccleſias offendiſſent, neque levem de ſe, rebuſque a ſe geſtis injeciſſent ſuſpicionem, ſed conſignata publicis monumentis, ac litteris dediſſent indicia: idque eo maxime tempore, quo utriuſque Dionyſii factum omnium ſermonibus percrebuerat? Nunc tamen neminem muſſitaſſe, nedum decreto illi non reclamaſſe invenimus, immo Synodi acta, ne excepta quidem, cujus agebatur auctoritas, Roma, omnium favore, plauſu, gratulationibus ubique excipiuntur, ſemperque in pretio, & honore ſunt habita. Quem, oro, non moveat, in re potiſſimum ad Religionem ſpectante, tantum, tam lateque diffuſum ſilentium?

XII. Saltem ab Arianis decretum ejuſmodi, ſi quod emanaſſet in lucem, ignorari non poterat, cum primi Ariani & complures Antiochenos Patres vidiſſent, & litteræ in omnium manibus verſarentur, & illi undequaque errorum ſuorum præſidium, patrociniumque conquirerent. Cito ergo, quod ait Maranus, olfeciſſent venatici illi canes, ſi quid in vocabulum homouſion hiſce litteris conſtitutum fuiſſet, nec rem ſibi optatiſſimam vel alibi, vel in Nicæno Concilio diſſimulandam putaſſent. Decretum, inquis, Arianos non latuit, ſed objicere noluerunt. Longe id vero abeſt, ut ſuſpicer. In hac enim controverſia, in qua veluti pro aris, & focis acerrime pugnabatur, nemo paullo prudentior aut oblivionem, aut negligentiam Arianis affinget hominibus, qui nihil ſolebant intentatum relinquere, quo decreta ſua defenderent. Quam igitur probabilem afferes rationem, cur

 ab

(7) Epiſcopos, qui Antiochiam Paulum e gradu, ac loco moturi convenerant, Athanaſius 70. fuiſſe commemorat, 80. Hilarius, alii multo plures. Athanaſio, & Hilario aſſentiendum exiſtimo, etſi univerſa re, ac ſententia differre inter ſe videantur. Nam ſi aliquot ſupra ſeptuaginta confluxiſſe Epiſcopos Antiochiam ſtatuamus, numero pleno, ac rotundo, ſeptuaginta, vel octoginta ſine veritatis injuria dici poſſunt. Pagius hanc Scriptorum diſcordiam aliter componi poſſe arbitratur. Illud omnino veluti certum crediderim, quod qui prope innumerabiles, aut pene infinitos Antiſtites eo conveniſſe ab Euſebio narrari putant (Lib. 7. hiſt. cap. 29.), interpretatione Valeſii decepti ſint, a quo Euſebii verba πλείςων ὅσων ἐπισκόπων, *numero prope innumerabilium*, latine redduntur. Verti enim e græco debuerat, *quamplurimorum Epiſcoporum*.

ab Antiochenis ad Ancyrana uſque Comitia nemo unus celebrati illius decreti meminerit, nullum prorſus ea de re verbum, immo ne ſyllaba quidem in veteribus monumentis occurrat? Habuerunt enim Ariani & ſæpe alias, & in Nicæno præſertim conventu, ubi præclaram illam ſuam eloquentiam, atque eruditionis copiam oſtentarent. Nam quanto animi ardore, atque impetu certatum hic ſit, ne conſubſtantiale Nicænæ formulæ adderetur, ignorare arbitror neminem. Ariani nonnulli, Socrate (*a*), Sozomenoque (*b*) teſtantibus, vocem obruendam ſilentio clamabant, quod Sabelliani, vel alii falſam ei ſententiam poſſent ſubjicere, comminiſcentes, voce iſtiuſmodi partitionem ſignificari ſubſtantiæ: quapropter res diu, ac ſerio in deliberatione verſata eſt: iidem tamen fuiſſe id nominis Antiochiæ ſublatum e medio tacuerunt. Non diſſimiliter diſputabat cum ſnis Arius in epiſtola, quam Alexandro Alexandrino Antiſtiti obtulit, in qua profitebatur, *non eſſe Filium, ut Manichæus volebat, ejuſdem cum Patre ſubſtantiæ partem*, ὐδ' ὡς Μανιχαῖος, μέρος ὁμοούσιον τοῦ Πατρὸς τὸ γέννημα εἰσηγήσατο (*c*), at neque hic Arianæ cohortis dux Antiochenum edictum, vel decretum, commemorat. Per idem tempus ex Pauli Samoſateni diſcipulis multi ſupererant. Hos quippe Nicæni Patres perſtringunt *19.* illo Canone, quo ſcitum eſt, ut, ſi Paulianiſtæ ad noſtros redierint, ſalutaribus aquis antea expientur. Suſpicari Ariani facile poterant, Paulianiſtas verbo homouſion abuſuros, ſi iterum revocaretur in ſcenam, reclamandi præſto erat occaſio; nec reclamant tamen, taciturni omnes, muti, elingues. Mirum! Levem, ais, quæſtionem moviſſent. Levem ne, an gravem non diſputo. Hoc ſcio, Arianorum ingenium fuiſſe ad quodvis arripiendum proclivius, quam ut illos ſilere permitteret. Nullos enim hæc hominum natio conatus non adhibuit, ut homouſion oppugnaret. Saltem Ariani in Nicænis Patribus deſideraſſent prudentiam, qui, Paulianiſtis adhuc ſuperſtitibus, vocem reciperent, & referrent in tabulas, quam ad illorum refellen-

(*a*) Lib. 1. cap. *6*.
(*b*) Lib. 3. cap. 18.
(*c*) Apud Epiph. hær. *69*. num. *7*.

lendos errores Antiocheni olim Antistites proscripsissent. Sua id sponte succurrebat in mentem, neque homousii osores tam religiose silentii leges servassent.

XIII. Quod autem a Georgio Bullo confidenter dictum reperio, dubitandum non esse, quin in Nicænis Comitiis præcipua hæc de Antiochenorum Patrum decreto difficultas, vel ratio proposita fuerit, studioseque ad trutinam revocata (*a*), in eo & hominis prudentiam desidero, & mihi immortaliter gaudeo. Prudentiam in primis viri docti desidero. Nam, ut modestiæ caussa Tullii utar sententia, *quid stultius, quam objicere adversario, quod ille si verbo negavit, longius progredi non possit, qui objecerit* (*b*)? Deinde immortaliter mihi gaudeo. Cum enim Bullus, etsi asseveranter loquatur, meris tamen ducatur suspicionibus, vel conjecturis, neque enuntiationis suæ speciosam aliquam afferat rationem, immo ne afferre quidem possit, suis ipse dictis argumenti nostri vim, & efficacitatem agnoscit. Agnoscit enim, ac probat, produci ab Arianis decretum Antiochenorum Antistitum debuisse, si quidem illi vocem homousion condemnassent, licet in eo sine dubio erret, quod decretum reapse productum esse asseveret. Bullum autem errare, & Theologos habeo confitentes, & ex superioribus, aliisque, quæ mox subjiciam, probatissimis documentis non difficulter efficitur. Verius igitur ex Arianorum, ut arbitror, aliorumque adductus silentio argumentatur Stephanus Curcellæus (*c*), qui congregatos Nicææ Pontifices nihil de Antiocheno decreto audivisse contendit, nisi quod præpostere exinde cogit, eos per imprudentiam vocabulum homousion sacræ formulæ adjecisse, cum hoc potius cogere debuisset, Antiochenum illud decretum esse ad fabulas amandandum. Vides ex his, quæ demum efficientia sit veritatis, quæ interdum etiam ab invitis assensum extorqueat. Nam vel ipsi adversarii argumentis nostris pondus sententiis suis, auctoritatemque conciliant. Pergamus igitur tam bonis avibus, silentiique perpetuitatem, atque constantiam, quod

(*a*) Defens. Fid. Nic. sect. 2. cap. 1. §. 10.
(*b*) In M. Antonium Philipp. 2. 4.
(*c*) Loc. supra cit.

quod expendendum fuscepimus, adhuc ftudiofius inveftigemus.

XIV. Nam fi muti, ut docui, Ariani, non minus mutus, aut elinguis cupidiffimus Arianorum Eufebius. Is enim in epiftola, quam Nicæno dimiffo conventu ad fuos Cæfaream dedit, homoufion a noftris Majoribus ufurpatum agnofcit, eoque permotum fe ait, cur idem probaret, damnatum tamen, ejufque interdictum ufum ignorat. E'πὶ καὶ, inquit, τῶν παλαιῶν τινας λογίȣς, καὶ ἐπιφανεῖς ἐπισκόπȣς, καὶ συγγραφέας ἔγνωμεν ἐπὶ τ͂ τοῦ Πατρὸς, καὶ τοῦ Υἱοῦ Ͽεολογίας τῷ τοῦ ὁμȣσίȣ συγχρησαμένȣς ὀνόματι. *Novimus enim, & veterum nonnullos doctos, & illuftres Epifcopos, ac Scriptores, cum de Patris, ac Filii divinitate agerent, ufos effe confubftantialis vocabulo* (a). Idem Eufebius etfi bonam litterarum Antiochenæ Synodi partem in librum feptimum hiftoriæ fuæ tranftulerit, nullum in ea nihilominus de capitali confubftantialis judicio neque verbum, neque veftigium. Decretum ne in altera epiftolæ parte extitiffe putabimus? At quis fibi facile perfuadeat, Eufebium tam male hic de Arianis meritum effe, ut quæ eorum cauffæ favere videbantur, ea de induftria diffimulare voluerit, pofterifque invidere? Eufebius enim, nifi fecta, & difciplina, at certe ftudio erat, voluntatéque Arianus. Eufebius in Nicæno Concilio fuum in homoufion odium patefecit, nec prius nomen a fe admiffum teftatur, quam declaratum eft, ipfo Conftantino explicante, non ita homoufion dici Dei Filium, uti in creatis rebus ufuvenit. Eufebius tandem ficte, fraudulenter, atque ob Imperatoris metum Nicænam formulam fubfcribendo approbavit. Si quid igitur de Antiochena illa profcriptione explorati habuiffet, nihil mehercule pro benefica ifta fua in Arianos natura occultaffet.

XV. Summum etiam confecutis deinde annis Arianorum filentium. Hi decreta Nicænorum Antiftitum adverfus Athanafii Amicum variis nominibus reprehenderant, cui Athanafius morem ut gereret Epiftolam de Synodi Nicænæ decretis ex induftria confcribendam fufcepit: confcripfit autem omnino inter annos 350, & 354, poftquam ipfe, Gregorio Pfeu-

(a) Apud Socr. lib. 1. hiftor. cap. 8.

Pseudo-Episcopo interfecto, Alexandriam redierat, quemadmodum Maurinæ Alumni Familiæ præclare viderunt (*a*). In ea ergo Epistola Ariani conquisitis undequaque singulari cum diligentia argumentis vocabulum homousion criminantur, ideſt maximas in tota Epistola nugas agunt, nusquam censuræ, quæ Antiochiæ lata est, mentionem injiciunt. Eadem perfidi, quæ sæpe alias, proferunt aculeata sophismata, nihil veriti, ne illud sibi quisquam in aures insusurret

. . . . *Et citharædus*
Ridetur, chorda qui semper oberrat eadem (*b*),

ubi vero de homousio ab Antiochenis Patribus condemnato esset dicendi locus, statim obmutescunt, recordantur nihil, labunturque memoria. O homines obliviosos! Commodum Arianis occurrisset Simonides, aut quisquis olim Themistocli artem memoriæ pollicebatur (*c*), quando ubi maxime opus memoria erat, nullam rerum suarum recordationem habebant. Et sane non in hac solum epistola, verum in aliis etiam Athanasii libris antea compositis, in quibus commodum Arianis fuisset de homousii damnatione disserere expressa, & illustria immemoris ingenii signa ediderunt. Iidem anno 357 novam Sirmii doctrinæ formulam promulgarunt, in qua exsecrationibus publicis sancitum est, ne consubstantialis mentio fieret, quod ea vox sit a divinis litteris aliena, hominumque captum, intelligentiamque transiliat, binas scilicet deprecandæ temeritatis gratia ratiunculas afferunt & levissimas, & perinfirmas, Antiocheni tamen decreti, quod erat in speciem ad concludendum commodius, egregie hic etiam obliviscuntur. Innumerabilia dici possent in hanc sententiam; sed non necesse est. Nihil est enim, de quo minus dubitari possit, quam censoriam consubstantialis proscriptionem iis, qui neque rem ignorare, neque silere poterant, ignotam prorsus, atque silentio prætermissam fuisse.

XVI. Cui igitur gravem taciturnitas ista suspicionem non afferat? Fateor enim, esse argumentum ex eorum numero

(*a*) In Præfat. ad hanc Epist.
(*b*) Horat. in Arte.
(*c*) Cicero de Fin. lib. 2. cap. 32.

ro unum, quæ negativa appellamus; at certe, adjunctis, rebusque omnibus diligenter perpensis tantam præ se ferre videtur vim, quanta vix major in hoc controversiarum genere optari possit. Quæro enim de te: an non maxime clara, atque testata Criticæ præceptio est, facta illa fabulam sapere, de quibus nemo unus meminit, quorum tamen meminisse intererat, & quibus persæpe mentionem faciendi oblata fuit occasio? Id autem in nullam rem aptius, quam in Antiochenum decretum quadrat, cujus, ut nostros omittam (§.11.), ne verbum quidem fecere Ariani, etsi his & commemorare prodesset, & sæpe etiam testificandi facti locus peropportunus suppeteret (§.12. 14. 15.). Argumentum vero illustriorem adhuc apud heterodoxos Theologos auctoritatem habere debet, qui frequenter ex unius, aut alterius Scriptoris silentio de rebus etiam exploratissimis, atque certissimis pugnacissime litigant. Vos ne, mi Clerice, cæterique, inventionem Crucis Christi O. M. inter commenta, ac fabulas referetis, quod Eusebius auctor coævus ea de historia conticescat, etsi Cyrillus, & Ambrosius, qui eodem scripsere sæculo, perspicua rei testimonia, ac monumenta reliquerint; ego autem ex summo, constantique Arianorum silentio, quibus præsertim in locis exultare hominum debuisset oratio, non efficiam, nec concludam, Antiocheno Senatui nihil unquam minus in mentem venisse, quam ut in vocabulum homousion animadverteret?

XVII. Quamquam quid disputo? Illuxit, illuxit tandem, Antiochenique Senatus consultum e sordibus, cæcisque tenebris, ubi 90 annos blattis, ac tineis fere exesum jacuerat, in lucem revocatum est. Nec amplius elingues, muti, taciturni Ariani; diuturni enim silentii, quo hactenus prudentiæ caussa usi fuerant, finem aliquando tandem Synodus attulit Ancyrana. Ego hic respirare jam cœperam, dulcemque veritatis lucem apertis oculis intueri, cum repente animo recolens, factum, de quo disputatur, non aliis fultum esse testibus, nisi Semiarianis hominibus, ad ingenium redii, in susceptaque obdurui sententia huic nixus, fretusque argumento, ea facta, veluti commentitia repudiari oportere, quæ a nullis idoneis testibus, quæ sero, quæ sine ratio-

tionum momentis ab hominibus, quorum illa intererant, narrata sint, publicisque litteris consignata. Merito ne, an immerito movear, ex his cordatus Lector intelliget.

XVIII. Itaque omnium primi Semiariani in quadam epistola *de Homousii*, *& de Homousii expositione* consubstantialis vocabulum in posterioribus Antiochenis Comitiis proscriptum dixerunt. Sic enim apud Hilarium loquuntur. *Patres nostri, cum Paulus Samosatenus hæreticus pronuntiatus est, etiam homousion repudiaverunt, quia per hanc unius essentiæ nuncupationem solitarium, atque unicum sibi esse Patrem, & Filium prædicabat* (a). Rei tamen, quæ id generis hominum auctoritati unice innititur, fidem adhibendam non esse, multis nominibus persuasissimum habeo. Nam primum cum Semiarianis foret Nicæna vox odiosa, planeque invisa, eorundem intererat plurimum, ut quod ipsi faciebant, idem olim Antiocheni Antistites fecisse viderentur. Ex hac igitur parte illorum auctoritas concidit (8). Ob effrænem in homousion odium eo temeritatis progressi sunt, ut sacram, ac salutarem vocem, indicta caussa, proscripserint. Εἴ τις ἐξυσίᾳ, καὶ ὐσίᾳ λέγων τὸν Πατέρα Πατέρα τοῦ Υἱοῦ ὁμοούσιον, ἢ ταυτοούσιον λέγοι τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, ἀνάθεμα ἔςω. *Si quis Patrem potestate simul, & substantia Filii Patrem asserens consubstantialem, vel ejusdem cum Patre substantiæ Filium esse dicat, anathema sit* (b). Quid autem, quæso, magis opportunum ad hanc præposteram agendi rationem aliqua pietatis specie convestiendam, quam censoriam Antiöcheni Concilii animadversionem prætendere? Nemo id in quæstionem adduxerit. Deinde quosnam hujus historiæ, aut narrationis suæ testes in medium protulerunt? Quos prædes dedere? Quæ argumenta? Nimis enim sero prodierunt in scenam, quam ut eis, idest suspectis hominibus, prima statim denuntiatione fides sine ullis testibus habeatur. Simili olim argumento Augustinus objecta a Peti-

 liano

(a) Hilar. lib. de Syn. num. 81.

(b) Apud Epiphan. hær. 13.

(8) Egregie Cicero lib. 2. de Orat. cap. 15. *Quis nesciat, primam esse historiæ legem, ne quid falsi dicere audeat, deinde ne quid veri non audeat, ne qua suspicio gratiæ sit in scribendo, ne qua simultatis?*

liano in Marcellinum., aliosque Romanos Pontifices crimina diluebat. *Marcellinus*, inquit, *& Presbyteri ejus Melchiades, Marcellus, & Sylvester thurificationis ab eo crimine arguuntur: sed numquid ideo etiam convincuntur? Aut convicti aliqua documentorum firmitate monstrantur? Ipse sceleratos, & sacrilegos fuisse dicit: ego innocentes fuisse respondeo. Quid laborem probare defensionem meam, cum ille nec tenuiter probare conatus sit accusationem suam* (*a*)? Non poterat subtilissimus homo Augustinus nostram expressioribus verbis corroborare sententiam? Nam nostri illi, etsi id maxime necessarium esset in re hactenus inaudita, quam suspicari merito poterant, ab adversariis rejectum iri, ne ipsas quidem Synodi ausi sunt litteras, vel decretum exscribere. In controversia igitur ab eorum temporibus dissita, & cum antiquioribus monumentis perspicue discordante (§.6. 9.), nullo modo possumus, salva veritate, fidem Semiarianis adjungere. Nec certe facile nobis in animum inducimus, ut credamus, id illos longo post tempore invenisse, quod neque historiæ parens Eusebius, neque Ariani, sagacissimi rerum ejusmodi venatores in Antiochenæ Synodi litteris repererunt. Quod si id felicitate quadam doctrinæ soli sciverint Semiariani, cur tanti momenti rem absque ulla testificatione prodidere?

Narro tibi: sponsionem libentissime fecerim, nec Synodi epistolam ab iis fuisse lectam. Ajebant enim, ut vidimus, Antiochenos Patres in homousion tulisse sententiam, quod Paulus vocabulo abusus *unicum sibi esse Patrem, & Filium prædicabat*. At nunquam tale de Paulo judicium Antiochenis Patribus Semiariani affinxissent, si eorum litteras adjissent. Nam in ea litterarum parte, quam sua nobis diligentia Eusebius ab oblivione, & interitu vindicavit, Paulus arguitur, impietatisque accusatur, quod Dei Filium e Cœlo venisse inficiaretur, quod ortum e terra effutiret, quod in Artemonis perfidia se se plurimum ostentaret; quod vero illum cum Patre confunderet, equidem non reperio (*b*). Profecto nullo modo credibile est, impium hominem di-

(*a*) Lib. de Unico Bapt. cap. 16.
(*b*) Vid. Euseb. lib. 7. hist. cap. 30.

dictione homousion uti voluisse, ut exinde unam in Deo esse personam efficeret. Nam primum ad unicam personam vox illa transferri nequit, cum nemo sibi ipse homousios dici possit. Probe id intellexit Basilius, qui epist.62. alias 300 *vox ista homousios*, ait, *Sabellii impietatem corrigit: tollit enim hypostaseos identitatem, perfectamque personarum notionem inducit: non enim idem ipse sibi consubstantiale est, sed alterum alteri*. Et Ambrosius 3. de Fide Libro cap. 7. *recte homousion Patri Filium dicimus, quia verbo eo & personarum distinctio, & naturæ unitas significatur*. Pieque idcirco, ac scite docuit Bellarminus, nomen illud divinitus excogitatum videri ad contrarios Arii, & Sabellii errores prosternendos (*a*). Deinde cum τ̃ ὐσίας, usiæ vocabulum suopte ingenio essentiam, ac naturam significet, nullumque ante Pauli ætatem exemplum produci possit, quo ostendatur, ei vocabulo personæ notionem, ac vim subjectam fuisse, ut docte Laurentius Berti animadvertit (9), longe a vero distat, Paulum ea de caussa dictionem homousion probavisse, ut plures a Deo personas excluderet. Antiocheni quippe Pontifices duobus verbis respondissent, usiam non personam, sed naturam, aut essentiam designare, Paulique errores tanquam pueriles levi negotio confutassent. Semiariani igitur, vides, ne ipsam quidem Antiocheni Senatus legerunt epistolam. Quare cum factum, de quo disseritur, nullis idoneis, probatisque testibus muniatur, sed a suspectæ fidei hominibus, quorum intererat, rem ita evenisse, sine ullo argumentorum genere, feroque nimis narretur, sine dubio relinquitur, omnia illud νοθείας, seu falsitatis indicia præseferre; atque id eo magis, quod Semiariani fontes, ex quibus rei petenda erat cognitio, non adierunt.

D 2 XIX. Tot

(*a*) Lib. 2. de Christ. cap. 3.

(9) De Theolog. Disciplin. lib. 7. cap. 13. Tom. 2. pag. m. 104. Id ipsum antea docuerat Stephanus le Moyne (Notæ, & Observat. in varia sacra Tom. 2.), qui verbum homousion a Sabellianis usurpatum negavit. Quomodo enim, inquit, qui divinas personas a se separatas esse inficiabantur, & unicam tantum admittebant, dictionem homousion ad confirmandos errores suos vel excogitassent, vel excogitatam ab aliis adhibuissent? Sed dignus est Auctor, qui in hac controversia consulatur. Mihi enim brevitati, quoad res patitur, serviendum est.

XIX. Tot feptus, ac munitus præfidiis æquo nunc animo patiar, ut Antiocheni diplomatis teftes appelles, ac proferas Athanafium in primis, Hilarium, Bafilium, tum alios, fi vis, auctores, qui pofteriori memoria floruerunt. Etenim multa, nec fane levia, aut fucata funt, quibus tantorum virorum teftimoniis occurramus. Ac principio quidem viri fanctiffimi Athanafius, Hilarius, Bafilius (nam de cæteris minus laboro) de Antiochena in confubftantiale fententia mentionem fecerunt, Ancyrano jam conventiculo habito. Athanafius enim facti ejufmodi meminit in Libro de Synodis Arimini, & Seleuciæ, quarum utraque anno 359 convocata eft, integro fcilicet anno poft Synodum Ancyranam. Eum igitur librum poft Ancyrana Comitia Athanafius edidit, quemadmodum etiam librum item fuum de Synodis Pictavienfis Hilarius, quippe qui ex Canonibus Ancyræ perfcriptis 12 in hoc libro recenfeat, immo & epiftolam ab Ancyranis Legatis Sirmium delatam commemoret. Atque hic eft liber ex Hilarii operibus, in quo primum Antiocheni edicti deprehenduntur veftigia. In aliis antea divulgatis fruftra perquiras. Bafilius tandem ejufdem edicti reliquit memoriam in 52, alias 300 Epiftola, quam cum fcripferit, Maurinis alumnis docentibus, ipfis fui Pontificatus initiis, conftat quod mihi erat ad concludendum propofitum. Auctore enim apud Bellarminum Labbeo (*a*), Bafilius anno circiter 369 Cæfarienfis renuntiatus eft Pontifex. Etfi ergo Athanafius, Hilarius, atque Bafilius decreti Antiocheni meminerint, quia tamen poft Ancyranæ Synodi tempora rem litteris prodiderunt, neque aliunde, quam a Semiarianorum Familia facti hujus manavit cognitio (§.18.), illorum teftificatio, ut mittam cætera, quæftionem non dirimit, cum præfertim nulla ipfi afferant argumenta, quibus aliquis convincatur. In eam ut difcedamus fententiam, movemur hac Criticæ regula, quæ omnium approbatione, & judicio rectiffimo præcipit, ut quæ facta teftes coævi, & antiquiores non memorant, tunc in primis, cum narrare debuerant, in dubium revocentur, multoque magis, cum aliqua fuppetunt repugnandi argumenta. Quare cum de Antiocheno in homoufion decreto nunquam noftri

(*a*) De Script. Ecclef. pag. m. 85.

ſtri (§.11.), nunquam Ariani, etſi ſæpiſſime debuiſſent, totos 90 annos meminerint (§.12.14.15.), omniumque primi Semiariani, nullius nimirum in hac cauſſa auctoritatis, ac fidei homines illius mentionem injecerint (§. 18.), aliunde ipſum decretum cum probatiſſimis monumentis pugnet (§.6. 9.) ſuperior regula obſtat, & impedit, ne Patrum, quos proxime nominavi, teſtimoniis ſine conſiderantia acquieſcamus. Nam unde tandem hi Patres facti notitiam habuere? Non ex aliis profecto, alte ſpectare ſi voles, quam ex Semiarianorum fontibus, quos veluti impuros, & lutulentos rejicimus, atque averſamur.

XX. Fortaſſe, inquies, ſuperiorem, cui nitimur, regulam, falſitati obnoxiam eſſe, & ambiguam, quippe cum in Latinis Scriptoribus Phædro, & Curtio non obtineat, quorum opera etſi nemo unus coævus auctor recenſeat, genuina tamen haberi debent. Falleris profecto, audacter dico. Negantis enim argumenti non eadem ſemper eſt vis, nec auctoritas. Nam qui aliquid tacet, is continuo non negat, tantum oſcitantiæ, aut ad ſummam malitiæ poteſt coargui; quod ſi ergo non negat, certe hiſtoricorum ajentium fides tota perſtat adhuc, & permanet, neque ſuperiorum ſilentio elevatur. Hinc immerito quis aureas Phædri fabulas tanquam genuinas vereretur accipere (ſimiliter enim de Curtii opere ſtatues), quod Tiberii ætate, qua Phædrus vixit, vel floruit, nemo illarum meminerit, ſed omnium primus Avienus Theodoſii magni temporibus eaſdem fabulas in lucem, adſpectumque produxerit. De argumento autem, quo utimur, ne verbum homouſion tam gravi ſupplicio ab Antiochenis Patribus vindicatum putemus, longe aliter ſentiendum. Non ſolum ſiquidem noſtri, non ſolum perdiu ſilent Ariani, ſed tum maxime hi obmuteſcunt, cum ſuam debuiſſent eloquentiam perorando oſtentare; adſunt præterea gravia repugnandi argumenta, ne id genus vocabulum proſcriptum eſſe arbitremur. Atque hoc, non antecedens, argumentum illud eſt negativum, quod maximi ſemper ponderis viris doctis eſt habitum, & quo nos merito adducimur, ne Athanaſii, ne Hilarii, ne Baſilii, quorum alioquin veneranda nobis eſſe debet auctoritas, accipiamus in re Critica teſtimonium. Abs te amice Lector,

etiam,

etiam, atque etiam peto, ut argumentum in primis ex alto ductum Arianorum silentio pacato animo, ac diligenter expendas; omnino enim sic tibi persuasum iri confidimus, nos non sine caussa & gravissima, & maxima a tantorum Patrum sententia, modeste licet, ac verecunde, desciscere.

XXI. Ne quis tamen existimet, speciosas elabendi caussas me quærere, nondum illos dimitto. Neque enim Athanasius, Hilarius, Basilius aut rem suo nomine referunt, aut ulla ejus proferunt documenta, sed ab adversariis objectam historiam ita concedunt, ut non tam illam exploratam, ac perspectam habere, quam humanitatis caussa negare nolle videantur. Quo certe fit, ut immerito tanquam testes, vel judices in hac controversia appellentur, nec vere nos illorum auctoritati nuncium remittamus. Audi, si me amas. Etenim, quin nemo trium ejusmodi Antistitum decretum Antiochiæ editum legerit, negari non potest. Athanasius jam inde a principio alta voce denunciat, se ad manus Concilii litteras non habere, factum adversariorum sermonibus circumferri, nolle se tandem obstinate contendere. Est hæc igitur ejus oratio. Ἐπειδὴ δὲ, ὡς αὐτοί φασι, τὴν γὰρ ἐπιστολὴν οὐκ ἔχον ἐγὼ, οἱ τὸν Σαμοσατέα καταχρίναντες ἐπίσκοποι, γράφοντες εἰρήκασιν, μὴ εἶναι ὁμοούσιον τὸν Υἱὸν τῷ Πατρὶ, καὶ λοιπὸν αὐτοὶ διὰ τὴν πρὸς τοὺς εἰρηκότας εὐλάβειάν τε, καὶ τιμὴν οὕτως περὶ τὴν λέξιν διάκεινται, καλὸν μετ' εὐλαβείας καὶ περὶ τούτου διασκέψασθαι. *Quoniam autem (ut ipsi dicunt, nam epistola penes me non fuit) qui Samosatensem damnarunt Episcopi, scripto tradidere, Filium non esse consubstantialem Patri, ac demum ipsi pietatis, honorisque caussa erga viros, qui hæc dixerunt, sic pro ea voce sunt affecti; operæ pretium fuerit pie cum ipsis hac de re disserere* (a). Animum advertas velim ad verba illa Athanasii, *ipsi dicunt*, *epistola penes me non fuit*, *pie cum ipsis disserere*, ne tanti viri auctoritate triumphum de nobis te posse agere arbitreris. Progreditur deinde hic noster, & demonstrat quo sensu Antiochenos Patres locutos esse putaverit, si quidem vera sunt, quæ adversarii de homousio in vulgus sparserant; tum hæc adscribit. *Quod si epistolæ*,

(a) Lib. de Syn. num. 46.

stolæ, quam illos scripsisse dicunt, mihi copia fuisset, existimo, me plures deprehensurum fuisse caussas, cur beati illi ita scribere coacti sint. Ex duobus his locis duo planissime colliguntur, primum eo dumtaxat tempore, quo se ad scribendum librum de Synodis contulit, aliquid Athanasium de Antiochena homousii proscriptione audivisse, etsi jam a tot annis in hoc tuendo Religionis propugnaculo omnes industriæ nervos intenderet; secundo rei notitiam a solis Semiarianis, tanquam ab auctoribus, accepisse. Id isthæc potissimum Athanasii verba, *ut ipsi dicunt*, a multis prætermissa Theologis, clarissime ob oculos ponunt. Et liberaliter quidem cum adversariis agit Athanasius (omni enim humanitate, & caritate illos pertractandos existimat, tanquam homines, qui, si verbum homousion detrahas, a reliquis Nicænæ doctrinæ capitibus non abhorrerent), non obscuris tamen indiciis & accuratam ipsius rei considerationem, & meliores, certioresque testes desiderat. Quibus rebus, etiam me tacente, intelligitur, nostrum hunc ex Semiarianorum opinione, cui subdiffidit, differere, ut proinde nobis potius, quam Antiocheni edicti patronis viri summi opituletur auctoritas. Argumento autem plus inde lucis oboritur, quod paucis antea annis, cum epistolam de Synodi Nicænæ decretis Athanasius exararet, nihil adhuc de Antiocheno decreto resciverat (§. 15.); quem sane nodum adversarii expedire ut possint, non mediocriter vereor.

XXII. Hilarius etiam fuisse olim homousio aqua, & igni interdictum tunc primum audiit, cum opus de Synodis adornaret: antea, multa licet adversus Arianos scripsisset, ejus tamen aures adhuc peregrinabantur. Illum igitur adversariorum nomine factum mandasse litteris, nec unquam ex ipsa Antiochenorum Patrum epistola agnovisse, Sole ipso clarior res est, & illustrior. Sic enim num. 81. Semiarianos alloquitur. *Epistolam, quam a vobis de homousii, & de homæusii expositione apud Sirmium Valens, & Ursacius, & Germinius poposcerunt, legi ..... Et quidem de homæusio, quod est similis essentiæ, commune judicium est. De homousio vero, quod est unius essentiæ, tractantes primum idcirco respuendum pronunciastis, quia per verbi hujus enuntiationem*

sub-

substantia prior intelligeretur, quam duo inter se partiti essent. Intelligo vitium in intelligentia. . . . . Secundo quoque id addidistis, quod Patres nostri, cum Paulus Samosatenus hæreticus pronunciatus est, etiam homousion repudiaverunt, quia per hanc unius essentiæ nuncupationem solitarium, atque unicum sibi esse Patrem, & Filium prædicabat. Hac oratione quid luculentius, per fortunas, in meam sententiam afferri potest? Præterea illa ipsa, quam nominat, Semiarianorum epistola permotus (10) Hilarius Paulum existimat, eadem, qua Sabellius, impietate teneri, cum tamen Antiochenæ Synodi litteræ, & res ipsa contrarium illi errorem attribuant (§. 18.) Homousion igitur ab Antiocheno Senatu proscriptum, ac repudiatum fuisse, a solis mehercule Semiarianis acceperat. Quanta hic vero erga eosdem Semiarianos humanitate utatur Hilarius, doctis perspicuum est. Declarat quidem, quid sibi in formulis Ancyræ constitutis displiceat, temerariamque, quam tulerant in vocem homousion, censuram detestatur, ubique tamen suam erga illos benevolentiam, voluntatemque patefacit, immo quid pro verbo homiusion afferri possit, tacitus non dissimulat (*a*).

XXIII. Venio ad Basilium. Is epistola 52 aliquid excusationis relictum illis opinatus, qui sanctiones Nicænas, dempta consubstantialis voce, reciperent, καὶ γαρ τῷ ὄντι, inquit, οἱ ἐπὶ Παύλῳ τῷ Σαμοσατεῖ συνελθόντες διέβαλον τὴν λέξιν, ὡς οὐκ εὔσημον, *revera, qui in Pauli Samosatensis caussa conve-*

vene-

(*a*) Vid. Maur. in Præf. hujus lib.

(10) Constans mea, atque perpetua erga Majores nostros observantia, ac pietas faciunt, ut Hilarium hoc loco permotum malim dicere, quam deceptum. Cæterum deceptum ajunt Georgius Bullus, Maranus, & alii. Sunt autem qui Athanasium, ut ejus editores Maurini, sunt qui Basilium erravisse opinentur. Illud perspicuum est, hos Patres, in quorum se fidem, & clientelam adversarii mei recipiunt, in exponenda caussa, cur Antiocheni Antistites consubstantialis vocem damnaverint, vehementer inter se discrepare; quod observetur, rogo. Videtur omnino istam in rem quadrare Ciceronis sententia lib. 1. de Nat. Deor. cap. 1. *quorum opiniones cum tam variæ sint, tamque inter se diffidentes, alterum fieri profecto potest, ut earum nulla; alterum certe non potest, ut plus una vera sit.* Unum hoc addo, si consubstantialis vox, quod merito inficior, proscripta est, Paulum Samosatenum (non hercle ipsam vocem) animadversioni isti censoriæ occasionem suis sophismatis præbuisse. Vide infra §. 23.

venerant, *vocem hanc quaſi male ſonantem culparunt*. Atque hoc celebre eſt Baſilii teſtimonium, unde Curcellæus, & Clericus (*a*) anſam carpendæ Nicænæ Synodi arripuerunt, quod quam vocem alterius conventus Patres damnarant ad tenebras, adoptaſſet. Mirum, quin ex Athanaſio etiam, & Hilario amplam nacti ſint occaſionem calumniæ. Nec minus tantæ confidentiæ mirus fons, qua egregium illud virorum par Nicænos in crimen vocat Antiſtites. Nam Baſilius quidem ex recepta per id temporis vulgi opinione argumentatur, quod univerſa docet epiſtola, verumtamen ita loquitur, ut neque Antiochenas legiſſe litteras, neque ipſam rem ſatis pro merito conſideraſſe videatur. *Dixerunt*, inquit, Patres, qui Antiochiam de Paulo judicaturi confluxerant, *voce conſubſtantialis notionem exhiberi ſubſtantiæ*, *& eorum*, *quæ ex ſubſtantia orta ſunt*, *ita ut diviſa ſubſtantia iis*, *in quæ dividitur*, *conſubſtantialis appellationem conciliet*. Ubi Baſilius adverſa fronte pugnat cum Athanaſio ea in Antiochenos Proceres transferens, quæ Paulo ipſe Athanaſius meritiſſimo attribuit. Nam apud hunc non Patres, ſed homo impius venerandam conſubſtantialis vocem exagitat, tali contorto ſophiſmate. Εἰ μὴ ἐξ ἀνθρώπȣ γέγονεν, ὁ Χριςὸς Θεὸς, ȣ̓κȣ̃ν ὁμοȣ́σιος ἐςὶ τῷ Πατρὶ, καὶ ἀνάγκη τρεῖς ȣ̓σίας εἶναι, μίαν μὲν προηγȣμένην, τὰς δὲ δύο ἐξ ἐκείνης. *Si Chriſtus non ex homine Deus factus eſt*, *ergo conſubſtantialis eſt Patri*, *atque hinc neceſſe eſt*, *tres eſſe ſubſtantias*, *unam priorem*, *duas vero ex illa procedentes* (*b*). Ne Semiariani ipſi quidem ineptam hanc de homouſii vi, & notione ſententiam Antiochenis Patribus auſi ſunt adſcribere. Nam cum apud Hilarium hanc primam rejiciendi vocabuli cauſſam, rationemque attulerunt, *quia per verbi hujus enuntiationem ſubſtantia prior intelligebatur*, *quam duo inter ſe partiti eſſent* (*c*), ſuis id verbis, non Patrum Antiochenorum nomine affirmarunt; quod tamen omiſſuros fuiſſe, non arbitror, ſi quid ejuſmodi ab eis dictum exiſtimaſſent. Quid plura? Antiochenos ne Patres putaveris, ſa-

E cram

(*a*) Loc. §. 1. ciratis.
(*b*) Lib. de Syn. num. 45.
(*c*) V. §. 22.

cram vocem homousion, tanquam *male sonantem* (sic enim, ut vidimus, e græco vertit Maurinus Basilii editor), proscripsisse? Nihil, meo arbitratu, excogitare posses absurdius. Nam certe si Antiocheni sacrorum Antistites homousion damnarunt, vel obruendum silentio censuerunt, non oppido propter vocis ingenium, indolem, ac naturam, quasi falsum, & impium quiddam sonaret, sed propter abusum hominis castigassent. Numquid enim Pentapolitæ Dionysium suum in judicium vocaverunt, quod male sonante nomine non uteretur? Numquid inter hunc, Romanumque Pontificem de constituendo, consecrandoque inepto vocabulo tot studiis actum est? Numquid nec uterque Dionysius, nec Romani Concilii Patres, nec alii antea Scriptores agnoverunt, dictio ne homousion explicandæ divinitati Filii opportuna, ac par esset? Numquid Pamphilus tanta animi contentione in purgandis Origenis sui criminibus sibi desudandum putavit, quod is de eodem Dei Filio differens vocem demum absonam, absurdamque usurpavit (Not. 3.)? Non est igitur, mihi crede, non est omnino, cur Curcellæus, & Clericus ad Basilii auctoritatem confugiant, quo inde conflandæ in Nicænos Patres invidiæ occasionem arripiant. Quamvis autem nihil caussæ esset (esse enim alioquin longe gravissimam docui §. 19.), quamobrem in re, de qua agimus, Athanasii, Hilarii, ejusdemque Basilii non acciperemus, si quidem nobis adversari illos existimes, testimonium; ex superioribus tamen satis, superque perspicitur; egregios Antistites prorsus immerito, ac sine caussa opinati decreti testes citari, totiusque rei ædificium non nisi ruinosis, maleque materiatis Semiarianorum fundamentis inniti.

XXIV. Novum hinc mihi sua sponte nascitur argumentum, quo perspicue, planeque efficiam, sine ulla me obtinendæ victoriæ fiducia superiorum Patrum auctoritate ab adversariis oppugnari. Quis enim tam Criticæ artis ignarus, imperitusque sit, qui nesciat, historicos non aliam fidem facere, quam monumenta illa, vel fontes, ex quibus res descripserunt? Livii de Romana Republica historiam universe veluti veram agnoscimus, quoniam illam Livius condidit ex Annalibus maximis, ex Catonis Originibus, aliisque id genus,

nus,

nus probatis operibus, quorum perſæpe ipſe, & interdum Tullius faciunt mentionem. At pleraque veterum Romanorum miracula ab iiſdem Livio, & Tullio, a Tacito, a Valerio Maximo litteris prodita in fabulis numeramus, quoniam ex vulgi opinione, popularibuſque rumoribus deſumpta ſunt. Scilicet hiſtoricorum auctoritas ex præſtantia, ac bonitate fontium, quos conſectati fuerint, tanquam aurum ex igne, æſtimatur. Enimvero ex ſuperioribus manifeſto apparet, tres illos Patres non niſi ex Semiarianorum teſtimonio Antiocheni in homouſion decreti adeptos eſſe notitiam. Rem enim neque ex ipſis Synodi litteris (§. 21. 22. 23), neque ex noſtris (§. 9), immo ne ab Arianis quidem (§. 12. 14. 15) agnoverunt, conventiculo autem Ancyrano necdum habito, plane ignorabant; ſoli ergo Semiariani ſuperſunt, a quibus factum illud didicerint. Poteſne vero ad ſuſpectioris fidei homines in hac cauſſa appellare (§. 18)?

XXV. Quibus ergo ex fontibus, inquies, Semiariani facti ejus hauſerunt memoriam? Qua id fiducia publicis monumentis, ac litteris conſignarunt? Nam non more hominum loqui, ſed oracula potius fundere in ſua apud Hilarium epiſtola videbantur. Quæſtionem moves non neceſſariam. Nihil enim mea intereſſe debet prolixius hic explicare, ubinam gentium illi Antiochenum decretum repererint, poſtquam optimis, ut opinor, argumentis effeci (graviora etiam quamprimum afferam), totam hiſtoriam commentum, ac falſitatem olere. Cui, quæſo, non cognitæ veterum fraudes in confingendis hiſtoriis, in libris interpolandis, iiſdemque illuſtrium virorum nomini inſcribendis, quo melius opiniones ſuas tuerentur, aliorum refellerent? Pleni omnes ſunt libri, plena exemplorum volumina, quæ magno numero Vives, Fabricius, Launojus, Clericus collegerunt (11). Non potuerunt igitur Senatores illi Ancyrani edictum ad libidinem fingere, quo ſecum in damnatione homouſii tot præclaros Antiocheni cœtus Antiſtites conſentire demonſtrarent? Certe ne ipſi quidem Semiariani ante inſignem illam ab Aria-

(11) Id ipſum tota docet propemodum Diſſertatio noſtra *de Græca ſacrarum litterarum editione a LXX. cognominata Interpretibus* ſuperiori anno edita, quam vide, ſi placet.

Arianis, quibuscum communitate perdiu juncti fuerant, secessionem aliquid de Antiochena ista censura resciverant. Alioquin eam nostris, quo commodius sententiam suam defenderent, exprobrassent. Non levis hæc, meo judicio, confícti decreti conjectura est, vel suspicio. Quod si tamen nolis, Semiarianos de industria decretum istiusmodi confinxisse, at certe simillimum vero est, eos incertis vulgi rumoribus deceptos fuisse; idque eo facilius, quo libentius unamquamque rem arripimus, & approbamus, quæ rebus nostris usui esse, atque præsidio quoquomodo videatur. Scite Cæsar in Libro 2. de Bello Gallico *quæ volumus*, ait, *& credimus libenter, & quæ sentimus, reliquos sentire speramus* (a). Affectus enim, quod dudum monuerunt Philosophi, & attentionem a considerandis rebus avertunt, & miris modis corrumpunt judicia. Paralysi, vel podagra laborantibus circulator aliquis, ut mos est, verbis confirmet ajentibus, habere se exquisitum remedium, quo eos paucis horis valetudini, sanitatique restituat; etsi gravissimi homines repugnaverint, & circulatorem deriserint, ægroti tamen valetudinis ducti spe nihil de remedii præstantia dubitabunt. Avarus Plauti senex, qui domi suæ thesaurum repererat, ea sibi ubique videre videbatur, quæ nullibi erant, de quibusque nemo unus fuisset, nec somniando sollicitus. Audiamus, obsecro, hominem, ut quantum in Semiarianis vis affectus ad faciendam fidem potuerit, hinc etiam luculenter perspicias.

Nam nunc, cum cælo sedulo omnes, nesciant,
Omnes videntur scire, & me benignius
Omnes salutant, quam salutabant prius;
Adeunt, consistunt, copulantur dexteras,
Rogitant me, ut valeam, quid agam, quid rerum geram,
Me suspicantur, credo, habere aurum domi (b).

XXVI. Cæterum frustra ego in diluenda Semiarianorum fide, atque in elevanda veterum Patrum auctoritate, cui proscripti homousii propugnatores hactenus confisi sunt, tan-

(a) Cap. 27.
(b) Aululal. Act. 1. Sc. 2.

tantum temporis, & diligentiæ collocavi, ut me fere consilii mei pœniteret, nisi orationem longiusculam ipsa rerum utilitas, atque præstantia compensaret. Etenim tantum abest, ut in posterioribus Antiochenis Comitiis Majores nostri exagitatam ab adversariis vocem proscripserint, ut non solum inultam, impunitamque dimiserint, verum etiam perhonorifice dedicaverint, in sacrasque publicas tabulas uno ore, & consensione retulerint. Publicas cum tabulas nomino symbolum, ut loquuntur, intelligo, quod Patres in eis Comitiis condiderunt, ubi homousion in declarandis adversus Paulum Samosatenum Religionis nostræ capitibus pluries adhibetur; quo magis mecum ab initio miratus sum, Theologorum neminem de hoc argumento cogitasse. Symbolum ecce tibi græce, latineque descriptum.

Περὶ τῆς ἐνανθρωπήσεως τοῦ Θεοῦ λόγου, τοῦ Υἱοῦ τοῦ Πατρὸς, ὅροι τῶν ἐπισκόπων ἐν Ἀντιοχείᾳ συναχθέντων ἐν τῇ συνόδῳ. Ἔκθεσις τῆς αὐτῆς συνόδου πρὸς Παῦλον Σαμοσατέα.

Ὁμολογοῦμεν τὸν Κύριον ἡμῶν Ἰησοῦν Χριστὸν, τὸν ἐκ τοῦ Πατρὸς κατὰ πνεῦμα πρὸ αἰώνων γεννηθέντα, ἐπ' ἐσχάτου τῶν ἡμερῶν ἐκ παρθένου κατὰ σάρκα τεχθέντα.... Ὅλον ὁμοούσιον τῷ Θεῷ καὶ μετὰ τοῦ σώματος, ἀλλ' οὐχὶ καθὸ σῶμα ὁμοούσιον Θεῷ, ὥσπερ οὐδὲ κατὰ τὴν θεότητα ἀνθρώποις ἐστὶν ὁμοούσιος, καίτοι γε μετὰ τῆς θεότητος ὢν κατὰ σάρκα ὁμοούσιος ἡμῖν. Καὶ γὰρ ὅταν λέγωμεν αὐτὸν κατὰ πνεῦμα Θεῷ ὁμοούσιον, οὐ λέγομεν κατὰ πνεῦμα ἀνθρώποις ὁμοούσιον· καὶ πάλιν ὅταν κηρύσσωμεν αὐτὸν κατὰ σάρκα ἀνθρώποις ὁμοούσιον, οὐ κηρύσσομεν αὐτὸν κατὰ σάρκα Θεῷ ὁμοούσιον. Ὥσπερ γὰρ κατὰ πνεῦμα ἡμῖν οὐκ ἔστιν ὁμοούσιος, ἐπειδὴ Θεῷ ἐστὶ κατὰ τοῦτο ὁμοούσιος, οὕτως οὐδὲ κατὰ σάρκα ἐστὶ Θεῷ ὁμοούσιος, ἐπειδὴ ἡμῖν ἐστὶ κατὰ τοῦτο ὁμοούσιος.

De Incarnatione Verbi Dei, Filii Patris, decreta Episcoporum Antiochiæ congregatorum in Synodo. Expositio ejusdem Synodi ad Paulum Samosatenum.

Confitemur Dominum nostrum Jesum Christum ex Patre quidem secundum spiritum ante sæcula genitum, novissimis vero temporibus ex Virgine secundum carnem natum .... Totum Deo homousion etiam cum corpore, sed non secundum corpus Deo homousion; quemadmodum neque secundum divinitatem hominibus coessentialis est, est autem nobis secundum carnem homousios etiam in divinitate existens. Etenim cum illum

illum secundum spiritum Deo consubstantialem dicimus, non dicimus hominibus secundum spiritum consubstantialem. Contra autem cum illum secundum carnem hominibus consubstantialem prædicamus, non prædicamus illum secundum carnem Deo consubstantialem. Sicut enim secundum spiritum nobis non est homousios; nam secundum hunc Deo homousios est; ita vicissim Deo secundum carnem coessentialis non est; secundum hanc autem nobis est consubstantialis (*a*). Hoc igitur symbolo nihil excogitari, aut fingi potest ad constabiliendam doctrinam meam illustrius, nec opus est verbis, ubi ipsa per se loquitur res, nullius oratione, vel eloquentia confirmata.

XXVII. Equidem dissimulare non debeo, hanc formulam ita græce inscriptam esse, ut loco verborum ἐν Ἀντιοχείᾳ, *Antiochiæ* legantur hæc alia, ἐν Νικαίᾳ, *Nicææ*; quod omnem e vestigio argumenti pondus, ac vim labefactat. Verumtamen cum Patres Nicæni eam doctrinæ formulam Paulo Samosateno jampridem e vivis erepto mittere, vel exhibere non possent, omnino crediderim, in græcam scripturam librariorum incuria errorem irrepsisse, ac pro ἐν Νικαίᾳ *Nicææ* legendum esse ἐν Ἀντιοχείᾳ *Antiochiæ*. Hac ratione permotus Theodorus Peltanus, omissa inscriptionis parte, symbolum ita latine reddidit, *Symbolum a Patribus Antiochenis ad Paulum Samosatenum* (*b*), illudque cum Theodoro Peltano Cæsar Baronius (*c*), Binius, Labbeus, Stephanus le Moyne, aliique, ut testatur Fabricius (*d*), heterodoxi Scriptores Antiochenis Patribus meritissimo vindicant. Librariorum errores quis nesciat? Nihil est enim, hac præsertim ætate, frequentioribus Criticorum usurpatum sermonibus. Si quis summi Viri Corsini nostri Fastos Atticos, Dissertationes Agonisticas, Plutarchum latine redditum, aliaque ejus & doctrinæ, & omnis eruditionis refertissima opera ad manus sumat, sexcenta illi exempla gravissimorum errorum

se

(*a*) Apud Harduin. Tom. I. Concil. pag. 1639. &c.
(*b*) In Actis Ephes. Concil. cap. I.
(*c*) Ad ann. 272.
(*d*) Bibliot. Græca Tom. II. pag. 363.

se offerent, quibus festinantes, aut imperiti Librarii se foedissime implicarunt. Error igitur formulæ, quem Librario tribuimus, nemini in re Critica vel mediocriter versato afferre debet molestiam, cum præsertim levi paucarum litterarum mutatione pro græca voce *Antiochiæ*, vox *Nicææ* scripta esse affirmetur.

XXVIII. Accedunt plura argumenta, quæ me impellunt, ac permovent, ut formulam ad Paulum Samosatenum datam Antiochenis omnino, haud sane Nicænis Patribus adscribendam existimem. Principio enim cum in Nicæna formula arcana Trinitatis, Incarnationisque mysteria satis dilucide, & concinne explicentur, caussæ nihil erat, cur Patres aliam præterea *disciplinæ* formulam conderent. Quippe hic de *iisdem*, ut tute vides, Religionis capitibus agitur, de quibus in ea, quæ certo Nicæna est, adversus Arii impietatem composita actum esse intelligimus. Sed hoc argumentum, cui ego alioquin non parum tribuerim, leve fortasse quis dixerit. Sit ita. Velim enim perspicias, quam veritas præsidentem me facit. Illud profecto longe, multoque gravius, quod opportune mihi Gelasius Cyzicenus Cæsaræ in Palestina Antistes suppeditat. Vixit Gelasius anno circiter 476. Etsi autem historiam de Concilii Nicæni actis, eandemque ex Dalmatio perantiquo Scriptore desumptam (12) tri-

(12) Ut hujusce argumenti vis, in quo magnum ego inesse momentum arbitror, illustrius adhuc appareat, juvat Gelasii in Præfatione operis verba describere. Πάντα τὰ, ait, ἐν ἐκείνῃ τῇ ἐναρέτῳ, καὶ ἁγίᾳ συνόδῳ λεχθέντα τε, καὶ πραχθέντα, καὶ διατυπωθέντα πάλαι τε, καὶ πρόπαλαι ἀνέγνων, ἔτι ἐν τῇ πατρῴᾳ οἰκίᾳ διάγων εὑρηκὼς αὐτὰ ἐν βίβλῳ ἀρχαιοτάτῃ ἐγγεγραμμένα, ἐν μεμβράναις ἅπαντα ἀπαραλείπτως ἐχούσης, γενομένης μὲν τοῦ θείου, καὶ ἀοιδίμου Δαλματίου, τοῦ Ἀρχιεπισκόπου γενομένου τῆς ἁγίας, καὶ καθολικῆς ἐκκλησίας τῆς τῶν Κυζικηνῶν λαμπρᾶς μητροπόλεως. *Omnia, quæ in præclara illa, & sancta Synodo dicta, facta, & constituta fuerant, jampridem, cum adhuc in paterna domo vitam degerem, legi, cum illa invenissem in antiquissimo Libro in membranis plane integris descripta, qui fuit divini, & celebris Dalmatii, in illustri Cyzicenorum Metropoli sanctæ, atque catholicæ Ecclesiæ Archiepiscopi*. Ex hoc igitur Gelasii loco tum alia multa perfacile, tum illud in primis manifeste perspicitur, nec ipsum Dalmatium, ex cujus fontibus hortos suos irrigavit Gelasius, aliquid audivisse de formula, quæ adversus Paulum Samosatenum fertur, vel potius fingitur a Nicænis Patribus promulgata. Fuisset enim hæc formula factum longe illustrius, atque no-

tribus libris ex instituto collegerit, nullibi tamen doctrinæ formulam Paulo inscriptam commemorat, non omissurus mehercule, si quid ejusmodi Nicæni Antistites edidissent. Quod autem, me judice, admirationis plus habet, recitat ille formulam in Arii caussa compositam, tum addit hisce litteris Arii primum, deinde Sabellii, Pauli Samosateni, Photini errores penitus profligari (*a*), de peculiari vero formula adversus eundem Paulum in Nicænis emissa Comitiis conticescit. O portentum! Quod enim capitale scelus admisi, ut ubique in mutos, & elingues Auctores incidere debeam? Cum Dalmatio, porro, atque Gelasio consociari hic debent Auctor Operis: Πολιτεία τῶν ἁγίων Πατέρων ἡμῶν Μητροφάνους, καὶ Ἀλεξάνδρου, *Politia Sanctorum Patrum Metrophanis, & Alexandri*, cujus operis summam Photius (*b*), ut solet, exhibuit, & Auctor Libri, qui inscribitur: Τὰ πραχθέντα ἐν Νικαίᾳ παρὰ τῆς Συνόδου ἐπὶ καθαιρέσει Ἀρείου, *Acta Nicææ in Synodo super condemnatione Arii*; quem librum ex Codicibus Regio, & Seguieriano Franciscus Combefisius græce & latine in lucem emisit (*c*). Ambo hi Auctores gestas a Nicænis Patribus res scriptis illustrarunt, formulam tamen in Paulum sancitam silentio prorsus prætereunt. Quæ cum sint, cur tantopere miretur Valesius, quod eam scripturam Cardinalis Baronius Antiochenis adjudicet Pontificibus, nescio. Non mendosos, ut idem Valesius suspicatur, Baronius nactus est Codices, sed rationum momenta, sed res ipsa satis per se clamat, & loquitur, scripturam Antiochenis Patribus acceptam referri oportere.

XXIX. Utramque enim formulam Valesius inter se con-

nobilius, quam ut a summo Viro Dalmatio sine commemoratione dimitti posset. Interim de Gelasii opere præter Photium (Biblioth. cod.15.88.89.) & Nicetas Choniates (Thesauri Lib. 5. cap. 6.), & Joannes Cyparissiota (Decad. 3. cap. 4.) meminerunt. In manu scriptis quibusdam codicibus Gelasii nomen desideratur; atque hinc Balforeus opus sine auctoris nomine in lucem prodire voluit, quod tamen ex alio optimæ notæ Codice, & Photio Morellus prudenter restituit.

(*a*) Lib. 2. cap. 26. apud Harduin. Tom. 1. Concil.

(*b*) Biblioth. Cod. 256.

(*c*) In Actario Novo Biblioth. Patrum Part. 2.

conferat, Nicænam nimirum, & quam ego Antiochiæ conditam verisimillime arbitror, dicendi genus, totiusque scriptionis rationem, ac vim diligenter consideret; & ex stili, ordinisque dissimilitudine, & indole utramque ex eodem non manasse Concilio deprehendet. Post hæc animadvertat, formulam, de qua controversamur, inter cætera Nicænorum Antistitum monumenta, vel scripta nuspiam reperiri, neque inibi, ne in Synodica quidem epistola memorari, de nostraque doctrina adhuc benignius, & incorruptius judicabit. Monumenta dixi, vel scripta, idest canones, epistolam Synodicam, & formulam, qua Arianus error eliditur; acta enim nominare non ausim, ne perdifficilem, idque alienis loco, & tempore, de Nicænæ Synodi actis quæstionem ingrediar. Quid hic igitur respondebit Valesius? Quo Pagius, qui Labbeum, & Binium erroris non dubitanter accusat, confugiet? Quod ipse enim Valesius ad declinandam argumenti vim conjecit, ac docuit, ejus formulæ mentionem fieri Canone 19. bona cum venia viri clarissimi dixerim, est desperare victoriam. Nam quis patienter hominem ferat (absit verbo injuria), qui hoc Enthymema confecerit: Nicæni Patres declarant, *si quis confugerit ad Ecclesiam Catholicam de Paulianistis, & Cataphrygis, rebaptizari eos omnino debere*; ergo de fidei formula adversus Paulum scripta commemorant, vel, ergo doctrinæ formulam adversus Paulum ediderunt; cum præsertim formula Pauli, non Paulianistarum nomen sine controversia præferat? Operæ pretium erat, ut Valesius rem potius dissimularet, aliisque tacite judicandam relinqueret, quam ut argumento ejusmodi ad labantem fulciendam sententiam uteretur.

XXX. Sed perorabit aliquando tandem pro me Constantinopolitani Cleri Contestatio publice proposita, quæ in Actis extat Ephesini Concilii tum apud alios, tum apud Harduinum *(a)*. Nostis, auctorem illa habet Eusebium, a quo florentissimæ Ecclesiæ nomine scripta est. Hic igitur Antiocheni Concilii formula appellatur ad Paulum data ante annos 160, nempe, ut ex inito calculo apparet, anno 270, quo habita posteriora Comitia sunt, affirmaturque præterea, inibi

 no-

(*a*) Tom. I. Concil. pag. 1271. &c.

nomen homoufion reperiri. Heus tu Conteftationem celeriter recita. *Conteftatio &c. Conjuro accipientem hanc chartam per fanctiffimam Trinitatem, ut eam palam faciat Epifcopis, Presbyteris, Diaconis . . . . . infuper etiam exemplar eis præbeat ad increpationem hæretici Neftorii, quia fimilia fapit anathematizato Paulo Samofateno ante annos* 160 *ab orthodoxis Epifcopis. Sunt autem quæ ab utroque dicta funt hæc . . . . .* Accurate deinde ab Eufebio Pauli, & Neftorii errores inter fe conferuntur, *& ecce*, pergit idem, *Neftorius confentit hæretico Paulo dicenti, alium effe Verbum, & alium Jefum Chriftum, & non effe unum, ficuti recta prædicat fides*. Statimque, nullis interjectis verbis, Antiochenæ formulæ doctrina producitur. Διὰ τοῦτο ἐσημειωσάμην σοι, ὦ ζηλωτὰ τῆς ἁγίας πίστεος, καὶ μέρος τοῦ μαθήματος τῆς ἐκκλησίας Ἀντιοχέων, ἐξ ἧς καὶ τὴν τῶν Χριστιανῶν ἐπίκλησιν ἐν πρώτοις ἔχομεν, ὅτι οὐκ οἶδεν ἄλλον, καὶ ἄλλον θεοῦ υἱόν, ἀλλ' ἕνα τὸν πρὸ πάντων αἰώνων γεννηθέντα, θεὸν ἐκ θεοῦ ἀπὸ τοῦ Πατρός, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, καὶ τὸν αὐτὸν ἐπὶ Αὐγούστου Καίσαρος ἐκ Μαρίας τῆς παρθένου τεχθέντα· ἔχει γὰρ ῥητῶς, θεὸν ἀληθινὸν ἐκ θεοῦ ἀληθινοῦ, ὁμοούσιον τῷ Πατρί, δι' οὗ καὶ οἱ αἰῶνες κατηρτίσθησαν, καὶ τὰ πάντα ἐγένετο . . . . καὶ τὰ ἑξῆς τοῦ συμβόλου. *Propterea defignavi tibi, o zelota fanctæ fidei, & partem mathematis* (13) *Ecclefiæ Antiochenæ, ex qua etiam Chriftianorum vocabulum in primis habuimus: quia non novit alium, & alium Filium Dei, fed unum, qui ante omnia fæcula natus eft, Deum ex Deo Patre, confubftantialem Patri, & eundem fub Augufto Cæfare ex Maria Virgine natum. Habet enim expreffim, Deum verum ex Deo vero, confubftantialem Patri, per quem & fæcula creata funt, & omnia facta . . . . . & reliqua fymboli*. Poft hæc, etfi res, ut opinor, argumento, & approbatione non egeat, quo tamen bono

(13) Mathematis, ideft fymboli, doctrinæ &c. ut rectiffime codex Colbertinus. Reliqua enim exemplaria, & editio Contii mendofe prorfus, ac falfo *anathematis* præ fe gerunt. Qui *anathematis* fcribunt, errorem fuum ex confequentibus Conteftationis verbis, καὶ τὰ ἑξῆς τοῦ συμβόλου, *& reliqua fymboli*, agnofcere debuiffent. Nihil tamen in antiquis libris frequentius, magifque ufitatum, quam ut hæc nomina *mathematis*, & *anathematis* temere commutentur. Sed legantur, quæ fuper hoc argumento egregie fcripfit vir doctus Henricus Valefius Not. ad Lib. 1. cap. 8. hift. Ecclef. Socr.

bono in lumine collocetur, sic disputo. Contestationis Auctori duo demonstrare propositum est, 1. Nestorii doctrinam cum doctrina Pauli, quem ante annos 160 ab Antiochenis Patribus exauctoratum affirmat, plane congruere. 2. atque hinc Nestorium a recta fide, vel Religione aberrasse. Prius, collatis utriusque sententiis, ante oculos ponit; posterius autem hoc ut efficiat Antiochenum symbolum citat, in quo adversus Paulum & diserte traditur, Dei Filium unicum esse, non duplicem, & nomen homousion adhibetur. Antiocheni igitur Senatus Patres, cum Paulum e Pontificia dignitate exturbarunt, sumbolum edidere, cui vox homousion adjecta est. Quod vero symbolum anno demum 270 conditum fuerit non solum hinc, attentionem si afferas, & ex ipsa Contestationis serie deprehendes, sed clarius etiam hoc argumento perspicies. Ut enim libelli Auctor ostendat, *rectam fidem prædicare*, esse unum Dei Filium, symbolum e vestigio Antiochenum producit, ubi & de unico Dei Filio agitur, & homousii vocabulum usurpatur; quo ergo tempore Paulus exauctoratus est, sumbolum Antiocheni Antistites ediderunt; alioquin a vero abluderet, quod recta fides, Antiochenum nempe sumbolum (ut ex proximis Contestationis verbis apparet), & doceret, Filium Dei esse unicum, & homousio uteretur. Responderi enim facile poterat, vocem homousion damnatam fuisse, perpetuoque obliteratam silentio.

XXXI. Hæc igitur non solum demonstrant, symbolum, sive formulam, de qua superius disserebam, non Nicænis Patribus, sed Antiochenis adscribi oportere, verum etiam omnem iis aditum intercludunt, qui formulam ad priora Antiochena Comitia referendam esse statuerent. Etsi enim hi argumenti vim non effugerent, nec diluerent (argumentum enim in adversarios alia ratione, & via concluderem), tota tamen res animadvertatur, pervelim, quo de Stephani le Moyne Theologi Leydensis sententia probe feratur judicium. Moynius enim eam sungrapham Antiochenis Pontificibus nobiscum adjudicat; homousion tamen notatum, ejusque usum interdictum pronunciat: in quo quemadmodum sibi constet, satis exputare non possum; nisi fortasse schedulam a prioris Concilii Patribus profectam existimet. Idcirco argumentum

 de-

dedita opera occupavi. Ad hæc cum Pauli Samosateni errores (homo quippe erat versutus, veterator, mireque ad fallendum compositus) in secundo demum Concilio optimus Sacerdos, peracutusque Dialecticus Malchion detexerit, in lucemque veritatis protulerit, tunc etiam credibile est, formulam exaratam fuisse, in qua Paulinæ impietatis capita confutarentur (14); quemadmodum, concedente quoque Valesio, ejusdem, non prioris Concilii Patres ad Paulum miserunt epistolam, in qua suam ipsi de Christi natura, ac numine mentem aperiunt, & a nebulone, secum ne concordet, ac sentiat, percunctantur.

XXXII. Duobus Albertus Fabricius, Samuel Basnagius, aliique conantur efficere, formulam, sive schedulam Pauli notatam nomine ab Antiochenis Patribus editam non fuisse. Qui tamen si superiora nostra argumenta providere animo potuissent, fortasse de duabus illis rationibus ne cogitassent quidem. Primum ajunt, neque Athanasium, neque Hilarium, neque Basilium de homousii vocabulo differentes formulæ ejusmodi mentionem fecisse; deinde Antiochenos Proceres ab eodem usurpando nomine ob captiosas cavillatoris Pauli argutias abstinendum prudenter duxisse; utrumque optimo certe indicio, controversam hanc syngrapham Nicææ tandem, non Antiochiæ in lucem manasse. Verum hoc me loco tenere nequeo, quin palam, candideque profitear, nihil unquam minus acute concludi potuisse. Nam prior illa ratiuncula tota contra est. Prodiit syngrapha, inquis, vel symbolum in Nicænis Comitiis. Concedatur tantisper, donec ad silentii caussas investigandas, atque aperiendas progredior. Quonam igitur fato fieri potuisse dixeris, ut triumviri illi, quorum Athanasius Comitiis interfuerat, nunquam in nostræ formulæ mentionem inciderint? Nunquam inciderit Eusebius, nunquam Theodoretus, nunquam Socrates, nun-

(14) Formulam, de qua loquimur, posterioris Concilii Patribus mecum acceptam sine controversia referunt Baronius, & Labbeus. Quid Peltanus, quid Binius, quid reliqui senserint, exploratum non habeo. Nihilominus facile mihi persuaserim, in eandem illos, quam ego tueor, convenire sententiam, ne duorum Conciliorum Antistites pugnare inter se cum dedecore videantur; ut allatam a me in hoc §. 31. rationem omittam, quæ facile viris clarissimis poterat in mentem incidere.

nunquam Epiphanius, nunquam Ephesini cœtus Antistites? Atqui horum singuli Nicænam, si nescis, in Arium formulam protulerunt. Ac certe in hac, quam tueris, sententia longe facilius, quam in mea tam præclari monumenti conservari apud Auctores, qui Nicæna tempora consecuti sunt, notitia debuisset. Denique simillimum vero videtur, quod inter alia Nicænorum Pontificum scripta, idest una cum canonibus, Synodicis litteris, & formula adversus Arium constituta scheda hæc transmissa fuisset ad posteros. Unde igitur, quantum me amas, summum tot doctissimorum Scriptorum silentium? Præterea cur antiquus sane Auctor Dalmatius, Gelasius Cyzicenus, alii, qui Nicænorum Comitiorum historiam de industria scripto mandarunt, de syngrapha tamen adversus Pauli impietatem composita nihil commemorant? Facilius enim ex manu Herculis clavam, quam ex his Auctoribus de controversa illa formula verbum expresseris (§.28.) At leges historiæ, reique celebritas omnino postulabant, ne ejus schedulæ notitiam nobis eriperent, si quidem a Nicænis Patribus fuisse editam cognovissent. Pudere igitur adversarios debuit ad Athanasii, Hilarii, Basiliique silentium meam labefactaturos sententiam, optimis alioquin stabilitam præsidiis, tanquam ad arcem confugere.

XXXIII. Ergo si tam præclari triumviri de formula, quam Antiochiæ exiisse pluribus docui verba non fecere, transferenda in Arianos, vel certe in Eusebium culpa est, qui ut ne Arianis, amorculis suis, noceret, schedulam consulto subduxit, compressit, occultavit, ut scitissime argumentatur dignitate, ac sapientia vere Eminentissimus Cardinalis Baronius. Neque hæc mirabilia videri debent, quando ex superioribus firmum, ut arbitror, ratumque est, schedæ Auctores Antiochenos esse Pontifices. Nimis aperte illa formula loquebatur, Arianamque perfidiam jugulabat, quam ut id facere impune posset, atque Eusebii erga se furorem, violentasque manus effugere. Num fraudium Eusebianarum exempla quæris? Vide, quæso, ne tu noctuas Athenis. Sed ne longius provehatur oratio, crimine ab uno, vel altero disce omnes. Narrat in historia Eusebius, Dionysium Alexandrinum a Pentapolitis de crimine nescio quo apud Ro-

ma-

manum Pontificem postulatum fuisse, quatuor se vero Libris diligenter purgasse. Ne Eusebio tamen fortassis nimiæ in scribendo loquacitatis actionem intenderes, quasi brevitatis veluti lineas transivisset, manum ecce subducit de tabula, finemque facit. Serio; quia tota controversia, origo scilicet, progressio, exitus evidenter demonstrabat, Arianam disciplinam longo ante tempore impietatis convictam, ac damnatam fuisse, summis rem labiis attingit, in quo autem controversiæ positus cardo esset, dissimulat. Quid vero suspectum magis, & a sincera, non dicam Episcopi, sed Christiani hominis fide magis alienum, ac dissitum, quam modus, quo Nicænorum Comitiorum historiam cap. 5. lib. 3. de Vita Constantini litterarum monumentis idem Eusebius consignavit? Nam cum duobus præsertim nominibus convocata Comitia sint, primum ad divini Filii consubstantialitatem cum Patre adversus nefarios Arii conatus in tuto collocandam; tum ad variarum Provinciarum dissidia super die celebrandi Paschatis componenda, Eusebius de priori controversia ne verbum quidem, nec sullabam, etsi hinc ampla se illi laudandi Constantini Magni offerret occasio; de controversia tantum, quæ Paschatis celebrationem spectabat, diligenter narrat. Hæc igitur Eusebii fides, hoc ingenium. Eat nunc Samuel Basnagius, & levissima conjectura permotus Cæsarem Baronium Plautino sale perfricet, quasi dure, atque inhumaniter fecerit, qui formulam, sive symbolum ab Eusebio fraudulenter subductum esse affirmarit (15).

XXXIV. Ipse potius Basnagius, cujus est alterum, quod proxime sequitur, argumentum, Plautinis omnibus salibus perfricandus videretur, nisi ego moderate cum omnibus agendum ratus ab omni illiberali, & scurrili dicendi genere merito abhorrerem. Basnagius enim superiori argumento illo suo petit manifeste principium, sumitque pro certo, quod

(15) Samuelis Basnagii (Annal. Eccles. Polit. ad ann. 269.) conjectura copiose jam a nobis, ac perspicue refutata ei nititur fundamento, quod formula Pauli nomen præferens secundum græcam inscriptionem Nicænis, non Antiochenis Patribus tribuenda videatur. Sed ignoscendum ex ea fortasse parte Basnagio, quod aliis occupationibus distentus intimos quæstionis hujus recessus non adiit, neque rem ad vivum resecavit, id, quod illi cum Alberto Fabricio commune est.

quod dubium, controverſumque eſt, immo falſum, ut hactenus docui, vocem ſcilicet homouſion inviſam Antiochenis fuiſſe Patribus, & odioſam. Itaque imprudens (fortaſſe enim ne ſuſpicatus quidem eſt, fore aliquos, qui a veteri de Antiocheno decreto abituri eſſent ſententia), imprudens igitur eadem ſe fallacia irretivit, qua olim in philoſophica quæſtione magnus alioquin vir Ariſtoteles, qui oſtenſurus, Tellurem noſtram in medio Mundi conſtitutam eſſe, ajebat, gravia quæcumque corpora ſuopte nutu, ac pondere ferri ad centrum Mundi, ſimulque ad centrum Terræ, quare hanc in media Mundi parte, ſeu centro conſiſtere. Ubi Ariſtoteles id arripit pro conceſſo, & probato, quod plane in quæſtione verſatur. Baſnagii ergo argumentum verbis Cottæ Q. Lucilium Balbum apud Tullium alloquentis breviſſime dirimam. *Videre oportet, Balbe, quid tibi concedatur, non teipſum, quod velis, ſumere* (a).

XXXV. Atque hactenus, ut demonſtrarem, Antiochenos Patres verbum homouſion aſciviſſe potius, quam reprobaſſe, tum aliis argumentis, tum nominatim celeberrimæ Conteſtationis verbis multus probavi, formulam, quæ præ ſe Pauli Samoſateni nomen gerit, & in qua homouſion perhonorifice uſurpatur, eiſdem Patribus eſſe adſcribendam. Nunc autem, ne quis fortaſſe adverſariis effugiendi hinc aditus pateat, ipſa per ſe Conteſtatio expendenda eſt. Etſi enim aliquis, ut varia hominum eſſe ſolent ingenia, inficiaretur, in Conteſtatione Euſebii ſuperiorem illam ad Paulum formulam, ſive ſchedam citari, firmum tamen ego inde argumentum arripiam, quo clariſſime ob oculos ponam, in Antiochena Synodo homouſion damnatum nullo pacto fuiſſe, neque ejus uſum ademptum. Sed ipſa antea libelli verba, ut hic rurſus exſcribam, æquo ferat animo amicus Lector. *Neſtorius*, ait Euſebius, *ecce conſentit hæretico Paulo dicenti, alium eſſe Verbum, & alium Jeſum Chriſtum, & non eſſe unum, ſicuti recta prædicat fides. Propterea deſignavi tibi, o Zelota ſanctæ Fidei, & partem mathematis Eccleſiæ Antiochenæ, ex qua etiam Chriſtianorum vocabulum in primis habuimus; quia non novit alium, & alium Filium Dei, ſed unum,*

(a) Lib. 3. de Nat. Deor. cap. 9.

unum, *Deum ex Deo Patre*, *consubstantialem Patri*. *Habet enim expressim*, *Deum verum ex Deo vero*, *consubstantialem Patri*, *& reliqua symboli*. His descriptis, illud saltem concedas necesse est, in Antiochena Ecclesia etiam post Pauli amotionem e gradu sacram disciplinæ nostræ formulam extitisse, cujus exemplaria, non ipsa solum, cubitalibus litteris verbum homousion præ se ferrent, atque id ratum, firmumque Constantinopolitanam Ecclesiam habuisse. Hujus enim formulæ auctoritatem, & fidem in sua illa publice proposita Contestatione implorat Eusebius. Quod si in sacra Antiochenæ Ecclesiæ formula publicis usibus destinata, si in ejus exemplaribus dictio homousion legebatur, quomodo hanc Antiocheni Antistites suis suffragiis condemnarunt? Dic, quæso, fortasse ne Eusebius Antiochenæ formulæ nomine Nicænam intelligit? At, ut mittam alia, quæ Lectori Eusebii consilium, totamque Contestationis seriem expendenti facile animo occurrent, vel duo illa verba, *Antiochenæ Ecclesiæ* (extant enim græce, & latine in omnibus libris, manuque scriptis codicibus), nullum suspicioni ejusmodi locum relinquunt (16).

Quid

(16) Vaticana, aliæque passim, ut monuit summus Vir Christianus Lupus, Conciliorum Generalium editiones Eusebianam, de qua agimus, schedulam sic inscribunt. *Contestatio publice proposita a Clericis Constantinopolitanis, & in conspectu Ecclesiæ publicata, quod Nestorius ejusdem sit sententiæ cum Paulo Samosateno ante 160 annos ab orthodoxis Episcopis anathemate condemnato*; & quamvis verbis aliquibus differant, rerum tamen, atque sententiarum summa est, ac mira consensio. Eadem inscribendæ schedulæ ratio recentioribus permultis Criticis, atque Theologis, quorum adnumerare nomina molestum, ac longum esset, probatur. Quæ caussa fuit, cur superius §. 30. Contestationem ejusmodi Constantinopolitanæ Ecclesiæ nomine ab Eusebio editam scripserim; hic vero ei affines, vel consentaneas dicendi formulas, cum de Contestationis vi, & auctoritate loquor, adhibeam.

Non crediderim fore aliquos, qui ut argumentum nostrum evertant, Contestationem hanc genuinam, sinceramque esse repugnent. Facile enim opinionis ejus levitatem refellerem. Siquidem Contestatio totidem plane verbis, quibus illam libri omnes in publicam lucem editi exhibent, legitur in perantiquo, probatissimoque Codice Cassinensi, quo usus est Christianus Lupus in Opere inscripto, *Ad Ephesinum Concilium variorum Patrum epistolæ &c.* (Vid. Tom. 7. edition. Ven. anni 1726. Schol. cap. 5. pag. m. 25.) Qui Codex cum ex Acœmetarum prope Constantinopolim Cœnobio absportatus fuerit,

Quid ergo ? Num Antiocheni Proceres etsi damnaverint , vocem tamen de publicis tabulis non sustulerunt ? Sunt hæc inter se æque contraria, & repugnantia , ac circulus, ut Geometræ loqui solent, quadratus . Præterea quomodo

rit, in magna est auctoritate . Nosti enim Acœmetarum ingenium . Accedunt locupletissima veterum testimonia , qui de Eusebio singulari cum laude sermonem instituunt . Nam Leontius Byzantinus , qui , docente apud Bellarminum Labbeo (De Script. Eccles. pag. 204.) , extremis Justini junioris, Tiberiique temporibus fortasse floruit , ac tres Libros adversus Eutychianos , & Nestorianos composuit lib. 3. cap. 95. hæc scribit . *Proposita est utriusque refutatio , Pauli scilicet Samosatensis , & Nestorii ex testimonio publice proposito, ut ajunt, ab Eusebio , qui tunc florebat in judicandi potestate , postea autem præfectus fuit Ecclesiæ Dorylæensium in Phrygia , qui divino zelo , ut testantur , incensus hæresim Nestorii , & Eutychis deprehendit , & convicit . Infinitis periculis pro pietate objectus . Audi igitur cum quibus , & cujusmodi blasphemiis ex Paulo Samosateno collectis Nestorii blasphemias conjunxit , & unam utriusque mentem amentissimam esse demonstravit .* Post quæ Leontius Eusebii Contestationem describit . Qua vero occasione , quibusque caussis tantus pro Religione in Eusebio ardor exciterit , habes ex Mario Mercatore in Schol. ad 3. Nestorii sermonem , ubi *cum Nestorius* , ait , *in media Ecclesia profanis uteretur vocum novitatibus , quibus & Θεότοκον , & geminam Christi nativitatem insectabatur , Vir quidam sane probus , qui adhuc inter Laicos erat , sed tamen admirabilem sibi collegerat eruditionem ferventi , & religioso zelo permotus , & contentiori voce inclamans inquit , ipsum ante sæcula Verbum etiam secundam subiisse generationem , idest illam secundum carnem , & ex muliere .* Marii verba, *qui adhuc inter Laicos erat* , confirmant , quod ait Leontius , Eusebium postea in Sacerdotum ordinem nomen dedisse ; tota vero , quam affert , Contestationis series a communi reliquorum librorum scriptura non discrepat . Ejusdem in patriam Religionem studium summis extulit laudibus Flavianus Constantinopolitanus Episcopus Eutychetis legatos in prima abs se habita Synodo ita allocutus . *Cognoscitis zelum accusatoris ; quoniam & ipse ignis frigidus illi videtur propter pietatis zelum .* Cum Flavianoque Eutychianistarum Breviculus a Sirmondo post appendicem Theodosiani Codicis editus concinit in hæc verba . *Cum Eutychem Eusebius Dorylitanus Episcopus suadere alia reperisset , zelo fidei , quem etiam cum Agens in rebus esset ostendit (ipse enim Nestorium quoque in tempore reprehendit in Ecclesia res sacrilegas prædicantem) , detulit ad Flavianum Episcopum .* Et infra : *Eusebius ante , dum adhuc esset Laicus , Nestorii fuerat accusator .* Ergo Eusebius magna voce , bonisque lateribus concionanti Nestorio fortiter restitit , eundemque erroris coram multitudine , Sacerdotumque ordine publice reprehendit , neque hoc contentus Contestationem , vel schedam hanc Regiæ civitati proposuit . Esse igitur genuinam , germanamque Eusebii scriptionem dubitari non potest .

Cæterum Eusebii schedula in Cassinensi codice ita inscripta est . *Contestatio proposita in publico contra Clericos Constantinopolitanos , & in Ecclesia insinuata , quia sectator esset Nestorius Pauli Samosateni anathematizati ante annos*

recta fides, nempe Antiochenæ Ecclesiæ formula doceret, Dei Filium esse Patri consubstantialem, hoc est, quomodo Antiochena formula consubstantialis vocabulum præ se recte ferret, si vocabulum, quod inibi legebatur, auctoritate publica

120 *ab Episcopis Orthodoxis*. Ab hujus codicis auctoritate non discedit Christianus Lupus (ibid.), eamque inscriptionem Philippus Labbeus (Tom. 4. Concil. pag. 17. 18.), & alii, mutato annorum numero, Contestationi præponunt. Facile tamen, etiam me tacente, perspicies, ex hac inscribendæ formulæ ratione aliquid potius ponderis, ac momenti argumentationi nostræ accedere, tantum abest, ut ejus vis, atque auctoritas infirmetur. Præterea etsi schedula adversus Constantinopolitanos Clericos scripta esse concedatur, non tamen contra omnes promulgata est. Nec ipse Lupus repugnat. Nam permulti Nestorianam perfidiam adeo insectati sunt, ut a Nestorio amoveri e gradu, exilioque mulctari maluerint, quam impias aberrantis a via hominis approbare sententias. In opinione ergo Lupi Contestatio in solos delirantis Episcopi sectatores, ac vindices prodiit, neque id sane sine hujus Ecclesiæ sæmpiterna ignominia. Quid enim magis infamiæ, ac dedecoris plenum, quam ipsum sacrorum Antistitem, Sacerdotumque ordinem tam longe a religione, sanctissimisque ejus decretis per contumaciam deflexisse, ut ab homine in primis Laico de officio debeant, totiusque doctrinæ summa admoneri?

Quod ad annos pertinet, qui in schedulæ inscriptione apponuntur, Cassinensis codex sine dubio est mendosus, & peccat. Antiochena enim Synodus, quæ Paulo impietatis convicto dignitatem ademit, absoluta, ut diximus, fuit anno 270; Nestorius autem, quem anno 431. Ephesini Patres damnarunt, tres circiter, vel quatuor annos errores suos in vulgus disseminavit, quin ullis unquam vel minis, vel precibus resipire, redireque ad sanitatem voluerit, ut in Apologet. ad Imperatorem Theodosium statim post Ephesina Comitia scripto testificatur Cyrillus. Quare cum Contestationem Eusebius divulgavit, omnino 160 anni a lata in Paulum Samosatenum sententia effluxerant. Vulgaris igitur ejus schedulæ editio rectissime præfert 160, mendumque, vel error in codicem Cassinensem irrepsit. Nec solum mendosus est codex, verum etiam peccat, qui codicem emendavit. Librarius enim scripserat annos *oct.* verisimiliterque designare in animo habuit annos 80; nescio quis autem Lector merito suspicatus, esse rem alienam a vero apposuit 120; quo factum est, ut errorem errore correxerit. Adeo *cujusvis est hominis errare*, quamquam *nullius*, *nisi insipientis*, quod ait præclare Cicero (Philip. 12. cap. 2.), *perseverare in errore*. Vidit hæc eruditissimus, perdoctusque Theologus Lupus, sed nescio, summus ne Vir (ego enim tantum alioquin ei laudis do, quantum alteri cuiquam vel clarissimorum virorum post renatas litteras in rebus Theologicis dandum unquam censuerim sive operum magnitudinem, ac difficultatem, sive hominis diligentiam, fidem, eruditionem, judicium attendas), nescio igitur, summus ne vir ipse quoque errore aliquo teneatur. Etsi enim posteriorem Antiochenam Synodum anno 270 habitam doceat, Contestationem tamen Eusebii anno assignat 428 (loc. cit.); quod tamen fieri nullo pacto potest, cum ab anno 270 ad 428 anni tantum 159 intercedant, quamvis utrumque extremum enumeres. Quapropter id unum reli-

blica notatum est, rejectum, interdictum? Quomodo Eusebius, immo Constantinopolitana Ecclesia ad profligandos Nestorii errores formulam profert, quæ diserte habet *Deum verum, consubstantialem Patri*, si consubstantiale in Antioche-

reliquum est, ut Contestatio Eusebii ad annum 429, vel etiam 430 referatur. Tandem cum optimis aliunde liqueat argumentis, Antiochenam Synodum, in qua Paulus Pontificia privatus est dignitate, vere anno 270 habitam, vel absolutam fuisse, sequitur, postremo denique loco illos errare, qui Eusebianæ schedulæ inscriptione adducti eam Synodum in annum 268. conjiciunt.

Quoniam hic vero in Christiani Lupi mentionem incidimus, missa schedula, placet appendicis quasi loco subjicere, ex Lupi ipsius doctrina nostram de Antiocheno interdicto sententiam egregie firmari, nedum illustrari. Is Dissertat. posthuma *De vocibus substantia, essentia, persona &c.* cap. 5. docet, vel potius suspicatur, latam ab Antiochenis Episcopis in dictionem homousion legem pluribus, qui eodem vixere sæculo, Patribus improbatam fuisse. Cum enim, inquit, Pentapolitæ Dionysium suum, quod Dei Filium Patri consubstantialem non diceret, in judicium apud Romanum Pontificem vocavissent, resque inter utrumque recenter gestas probe cognitas, atque exploratas haberent, non potuere Antiochenam deinde homousii proscriptionem non moleste ferre, atque improbare. Ait secundo, Athanasium ex Romana Dionysii Pontificis Synodo recte ostendere, censuram illam veteribus Patribus minime placuisse. Tertio inter posterioris Antiocheni conventus Antistites fuisse plures Dionysio Alexandrino impense addictos, & deditos, quippe qui illum ad priora Comitia acciverant; atque hinc proclivius ad condemnandum consubstantialis vocabulum cucurisse, ignaros fortasse & invidiæ, quam Dionysius propter Pentapolitarum querelas subierat, & palinodiæ jussu Romani Pontificis ab eodem non multo post recantatæ.

Tria hæc autem lucem, robur, ac vim argumentis nostris opportunissime adjiciunt. Ostendimus enim, Antiochenum decretum, quod in homousion editum traditur, cum celebri utriusque Dionysii facto mire pugnare (§. 6.), &, si quidem manasset in lucem, neque ignorari a nostris, neque prætermitti silentio, neque tandem sine turbis, tumultibus, atque discordiis excipi potuisse, cum præsertim de Romani Pontificis auctoritate ageretur (§. 11.). Utrumque ex superioribus Lupus veluti verum, ac certum agnoscit; sua ipse ergo doctrina productas a me rationes confirmat, atque corroborat. Quod enim Pentapolitæ, aliique e veteribus Antiochenorum Patrum edictum reipsa improbaverint, id vir clarissimus suspicatur quidem ob semel a se susceptam, constitutamque sententiam de proscripto homousio; nunquam tamen ostendere poterit, tantum abest, ut ostenderit. Ab Athanasio nihil sperare potest præsidii. Sive enim Librum de Dionysii sententia, sive Epistolam de Synodi Nicænæ decretis, sive denique Librum de Synodis Arimini, & Seleuciæ perlegas, nusquam invenies, dictum excidisse Athanasio, quod veteribus Patribus Antiochena homousii proscriptio, damnatioque displicuit. Ego certe nihil tale olfacere potui, etsi magnopere eam in rem incubuerim. Similitudinem porro, speciemque veri non habet, Antiochenos Antistites de gravissima controversia, quæ in luce, ac celebritate totius

chenis Comitiis adversus Paulum habitis repudiatum est, ac proscriptum? Componant hæc Semiariani, si quidem possunt, & postea tanquam ex tripode nobis alta voce denuncient, Antiochenos Patres in homousion dixisse sententiam, usumque nominis de medio abstulisse. *Gerræ germanæ, atque ædepol liræ liræ sunt* (*a*), quidquid illi in Ancyrano conventiculo ea super re tradiderunt. Tandem, ut hoc addam, nemo prudens facile suspicabitur, Patres in Antiochenis Comitiis congregatos & sapientia, & sanctimoniæ laude ornatissimos de ea proscribenda voce cogitasse, quæ, antequam Paulus redigeretur in ordinem, in veneranda Antiochenæ Ecclesiæ formula, atque hac in usus constituta publicos, legebatur. Quis enim in illis prudentiam, quis majorem erga veteres pietatem, vel observantiam, quis denique tranquillitatis, pacisque publicæ studium merito non desiderasset? Credant igitur Semiarianis qui volunt; ego, ut in illorum auctoritate acquiescam, ab animo meo, auguror, impetrare non potero.

XXXVI. Non sunt hic autem prætereundi silentio Patres, qui inter Antiochenæ, & Nicænæ Synodi tempora litterarum gloria, editisque operibus floruerunt, ne quæ Dissertationi nostræ deesse ad stabilitatem præsidia videantur. Nam si Antiochenorum Patrum Concilium nomen homousion lege publica condemnasset, a communique Ecclesiæ usu, & consuetudine ad retundendam Pauli perfidiam abstraxisset, ei sane interdicto Majores nostri, & qui præsertim habiti sancti sunt, morem, ut solet, obedienter gessissent. Nunc autem totum contra est. Etenim Pamphilus, nobilissimus Christi Miles, qui anno circiter 308, (*b*) cum Gale-

tius Ecclesiæ inter utrumque Dionysium instituta est, nihil audivisse, ut docui §. 6. Quod si plures, teste nobilissimo Lupo, cognoverant, quod antea Dionysius Alexandrinus a voce homousion abhorrebat, vel ea saltem non utebatur, quomodo omnes factum longe celebratissimum ignorarunt, nescieruntque, Dionysium paullo post palinodiam cecinisse? Hæc cum ita se habeant, relinquitur, nostra, quæ dixi, argumenta optimis fulta esse principiis, magnamque eisdem ex Lupi ipsius doctrina, quod mihi plurimum gratulor, stabilitatem, ac lucem accedere. Sed plusquam satis de Contestatione Eusebii, dataque occasione de Lupo, cujus sapientiæ, & gloriæ detractum idcirco me nolle Romana rursus fide profiteor.

(*a*) Plaut. Pœn. Act. 1. 1. 9.

(*b*) Ex Nat. Alex. in Syn. Hist. Eccles. 4. sæc.

Galerius Maximianus, & Maximinus omni ſuppliciorum genere in noſtros ſævirent, pro Religione fortiter mortem oppetiit, vocem homouſion in Apologia, quam pro Origene adornavit, ſuis, Origeniſque verbis (nam & ſuo nomine loquitur, & quidquid Origenes præclare de Dei Filio dixerat, id colligendo, ejuſque obtrectatoribus objiciendo ſuum facit), Pamphilus, inquam, homouſion ſuis, Origeniſque verbis fidenter adhibuit; immo caput illud, ubi eandem, quam Patri, naturam Filio vindicat, & dignitatem, ex induſtria ſic inſcribit: *Quod ὁμοούσιος eſt cum Patre Filius, ideſt unius ſubſtantiæ* (Not. 3.). Fingi autem ad argumenti vim elevandam non poteſt, interdictum, etſi reapſe prodierit, Pamphilo tamen ignotum, vel inauditum fuiſſe. Nam &, nemine diffitente, magna ſapientiæ, doctrinæque gloria Pamphilus excellebat, egregie in primis in veterum ſcriptis, ſacraque antiquitate eruditus, & Antiocheni Pontifices epiſtolam ſuam ad omnes Eccleſias perferri curaverant, & perpauci denique anni a lata lege, vel interdicto effluxerant, cum Origenem Pamphilus in omnem partem ornandum, defendendumque ſuſceperat. Enimvero ab omni probabilitate longe abeſt, tantum Cæſarienſis Eccleſiæ Sacerdotem voluntati Antiochenorum Antiſtitum repugnaturum fuiſſe, ſi quam hi adverſus homouſion legem rogaſſent, nec idem Filii divinitatem demonſtraturus præcipuum optimæ cauſſæ præſidium ex ea voce repetendum duxiſſet, quæ paullo ante cunctis fuerat Patrum ſuffragiis condemnata. Reliquum ergo eſt, ut Antiochenum decretum, ne Pamphilo injurii ſimus, tanquam commentitium exiſtimemus. Notatione enim 3. paucis admonui, conjicere prudenter poſſe neminem, conſubſtantialis vocabulum Ruffini opera in Librum Pamphili irrepſiſſe. His autem & illud accedit, quod Ruffinum, ne in hoc opere latinis litteris illuſtrando a boni, candidique Interpretis fide audacter diſcederet, prohibere penitus debuit injectus ab adverſariis Origenis metus, quibus ille ſtomachum ſe facturum videbat, quamvis non ſuum, ſed Pamphili de Origene judicium in lucem proferret; atque id multo magis, ſi quid ipſe operi addidiſſet, quod neque Origenis eſſet, nec Pamphili. Sic enim initio Præfationis, quam operi a ſe latine verſo præpoſuit, Macarium Ruf-

finus

finus alloquitur. *Cognoscendæ veritatis amore permotus, ò vir desideriorum Macari, injungis mihi rem, quæ tibi agnitæ veritatis gratiam conferat; mihi tamen non dubito, quin offensam maximam comparet eorum, qui se læsos putant ab eo, qui de Origene non aliquid male senserit. Et quamvis non meam de eo sententiam, sed sancti Martyris Pamphili sciscitatus sis...... tamen non dubito futuros, qui & in eo se læsos putent, si nos aliquid pro eo vel alieno sermone dicamus* (*a*). Porro suspicionem nimiæ in scribendo licentiæ a Lectorum animis amovet tanta cautio, nec debet Ruffini nomen, nisi ineptire velimus, de pondere testimoniorum detrahere.

XXXVII. Quod ergo felix, fortunatumque sit, partim negantibus, partim ajentibus argumentis, quæ ex rebus inter duos Dionysios gestis (§. *6.*), ex litteris ad Paulum Samosatenum missis (§.9.), ex diuturno nostrorum (§. 11.), Arianorumque silentio (§.12. &c.), ex ipsa Semiarianorum testificatione, & epistola (§.18.), ex doctrinæ formula Pauli distincta nomine (§.*26.* &c.), ex celeberrima Eusebii Contestatione, vel schedula (§.*35.*), ex Pamphili denique opere (§.*36.*), tanquam ex fontibus, magno numero petita sunt, pulcherrime, nisi fallor, effecimus, convocatos adversus Paulum Antiochiæ Pontifices sacram consubstantialis vocem nulla lege interdixisse, vel condemnasse, sed acceptam a Majoribus constanter, ut par erat, retinendam putasse, immo communibus suffragiis, atque sententiis religiosissime consecrasse. Ex his autem tria sua veluti sponte consectaria sunt. I. Nos non rerum novarum, nec aucupandæ gloriolæ caussa, sed studio ductos veritatis, quæ incredibiles, ut rectissime Plato tradidit, sui amores, si videretur, in omnium mentibus excitaret, a superiorum sententia recessisse. Id, quod eo etiam dico, quia turpe semper, atque indecorum existimavi a veterum opinionibus sine caussa diffidere. II. Artem Criticam, si prudenter, moderateque uti illa noveris, nullum Religioni, ejusque decretis creare posse periculum, immo interdum potius, quemadmodum tota hæc docet lucubratio, suffragari, ac prodesse. III. Nostram de Antiocheno decreto sententiam, sepositis etiam rationum momen-

(*a*) Tom. 5. Oper. S. Hieron. Edition. Maurin.

mentis, contrariæ, quæ diu, multumque apud doctos invaluit, omnino anteponi oportere. Quod cum breviter, collatis inter se rebus, atque opinionibus demonstravero, finem faciam aliquando. Longe enim, ut video, jam progressa oratio est.

XXXVIII. In ea ergo, quam hactenus tuiti sumus, sententia Patres ab omni invidia mirifice liberantur, Ecclesia in suis legibus, & sanctionibus perpetuo sibi constat, in tutoque, ut verbo dicam, sunt omnia. Primum enim Antiocheni Antistites suum Majoribus honorem deferunt, Romanoque & Pontifici, & Concilio, a quibus de adhibendo, usurpandoque homousio lata lex est, eam, quam debent, adhibent reverentiam; Nicæni vero, qui id generis verbum disciplinæ nostræ formulæ adscripserunt, nihil porro faciunt, quod imprudentiæ suspicionem vel minimam afferat. Deinde constat sibi semper, & cohæret in institutis suis Ecclesia. Veteres enim de divini Filii natura, ac numine explicantes homousion paullatim in Ecclesiam introducunt, summus Pontifex suo firmat, ac tuetur præsidio, Antiocheni Patres non exagitant, Nicæni publica lege, qua omnes teneantur, honorificentissime tractandum decernunt, postremo illud pie ubique, maximisque cum gratulationibus pedetentim excipitur. Quid vero in adversariorum opinione, ac sententia? Antiocheni Concilii Patres gravi nulla necessitate constricti (ex §. 7. 8.) a Majorum auctoritate desciscunt, relinquunt, & abjiciunt obedientiam Romano non parentes Pontifici, cui divina lege subjecti sunt; Nicæni autem Antistites in varias tum aliorum, tum præsertim malevolorum reprehensiones incurrunt. Actionum vero, decretorumque æquabilitas nulla est, maxima discrepantia. Nam vox homousion a veteribus cum laude adhibetur, & ab utroque Dionysio, Romanoque Concilio tanquam incorruptæ doctrinæ indicium, & quasi nota statuitur; sed paullo post Antiocheni Episcopi eandem vocem lege publica interdicunt. Pamphilus tamen ei decreto resistit obedienter imperata non faciens, decretique Auctores in ferenda sententia parum honeste inter se diffident, atque discordant (ex §. 9.), cum ecce proscriptum nomen rursus Nicænorum Patrum sententiis absolvitur, & quasi postliminio revocatur. Ex quo certe fit, ut Ecclesiæ leges,

leges, atque inſtituta ſatis belle inter ſe non conveniant. Cum igitur in noſtra ſententia nunquam Patres ab officio diſcedant, vacent ab omni temeritate, & imprudentia, veterum, Romanique Pontificis retineatur auctoritas, & quædam poſtremo in tota Eccleſia ſingularum actionum, & legum conſtantia continenter eluceat, facile perſpicis, dignam eſſe ſententiam, quæ ipſa per ſe, ſepoſitis etiam argumentorum ponderibus, contrariæ præferatur. Non negaverim, eos, quos a me diſſenſuros cogitatione provideo, navaturos fortiter operam, ut a Patribus omnem criminis, atque inconſtantiæ ſuſpicionem propulſent, quemadmodum ex parte ab Athanaſio factum accepimus, cum Semiarianorum argumentis occurreret (a); verum negare nec ipſi poterunt, ſi candide loqui voluerint, magna ad id eloquentia, exquiſitiſque opus eſſe argumentis. Ego os Nicænæ formulæ hoſtibus, cæteriſque malevolis hominibus ita obſtruo, ut ne muſſitare quidem poſſint; ipſi nitentur vim vi repellere, non ita tamen, ut inimicis communibus viam intercludant, ac nulla eiſdem redintegrandi belli opportunitas relinquatur. Sed nolo plura; vereor enim, ne longiori collatione ſententiarum perſpicuitas elevetur. Tibi integrum per me erit, ac liberum, quod mavis, ſtatuere. Nam niſi in noſtra, ac Marani ſententia conquieſces, ſaltem opellam hanc, ſi minus propter doctrinam, at certe propter egregiam, optimamque in me de aliis bene merendi voluntatem, te non improbaturum confido.

(a) Lib. de Syn. num. 45.

F I N I S.

